

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

**HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
AÇIK ÖĞRETİM DAİRE BAŞKANLIĞI**

**TARİH
4**

YAZAR

DR. MEHMET MANDALOĞLU

ANKARA - 2022

MEB HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI
AÇIK ÖĞRETİM OKULLARI

DİL UZMANI
BÜLENT KENAN ERKAN

GÖRSEL TASARIM UZMANI

AHMET RASİM KARS

GRAFİK TASARIM UZMANI

HALİL OKTAY ÜVER

Hayat Boyu Öğrenme
Lifelong Learning

Copyright © MEB
Her hakkı saklıdır. Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Tümü ya da bölümleri izin alınmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden ilâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerâhamdan ilâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif ERSOY

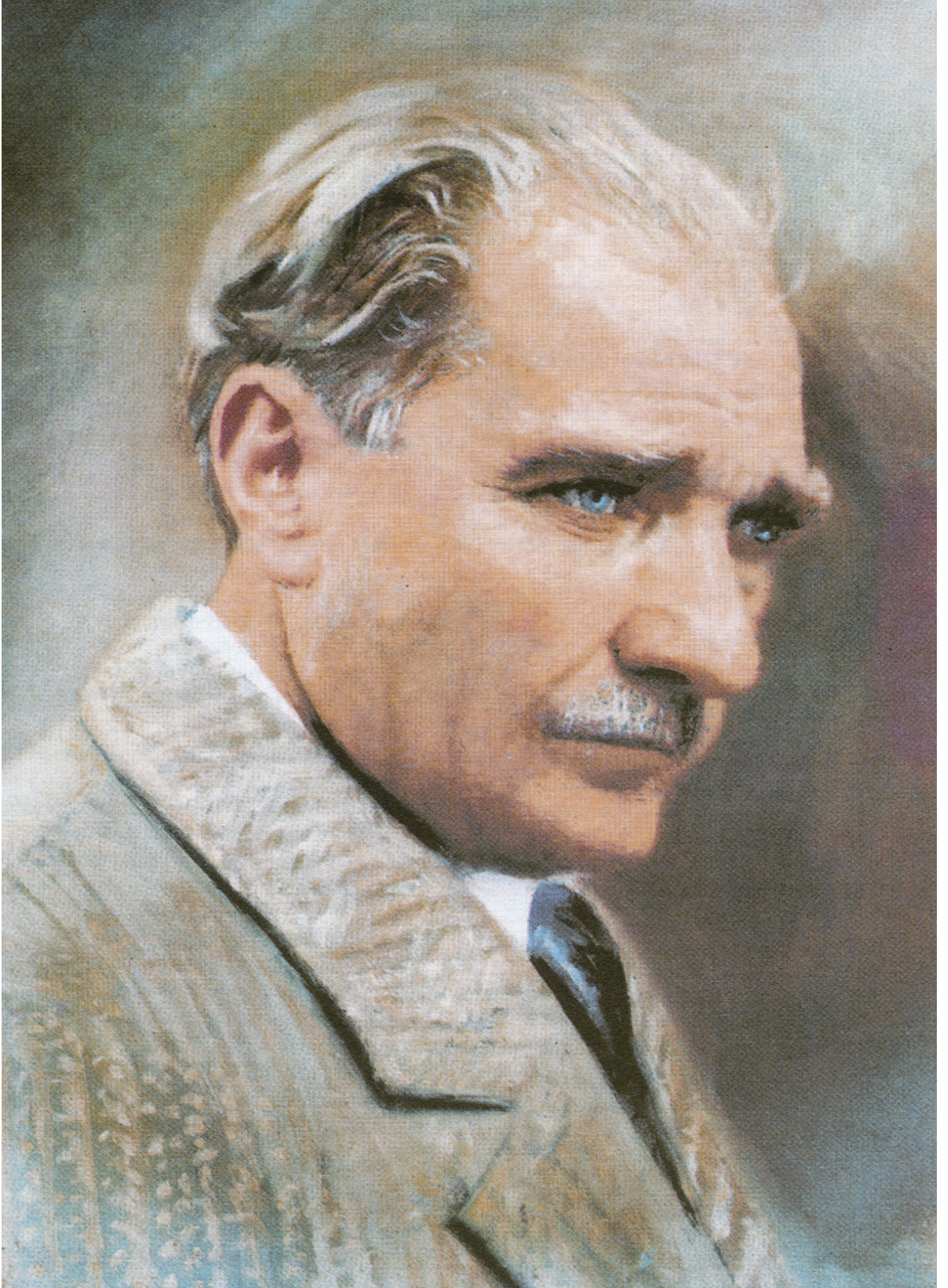
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrumetmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

Mustafa Kemal ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

1. ÜNİTE

DÜNYA GÜCÜ OSMANLI (1453-1595)

10

1. 1453-1520 ARASINDAKİ SÜREÇTE MEYDANA GELEN BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER	12
2. İSTANBUL'UN FETHİ (29 MAYIS 1453)	14
2.1. İstanbul'un Fethi'nin Sebepleri	14
2.2. İstanbul'un Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar.....	15
2.3. İstanbul'un Fethi'nin Sonuçları	19
2.4. İstanbul'un Fethi'nin Önemi	22
3. OSMANLI DEVLETİ'NİN İSLAM COĞRAFYASINDA	
HÂKİMİYET KURMASI	23
3.1. Anadolu ve İran Coğrafyasında Hâkimiyet	23
3.2. I. Selim Dönemi'nde Osmanlı – Memlûk İlişkileri	24
4. 1520-1595 YILLARI ARASINDAKİ SÜREÇTE MEYDANA GELEN BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER.....	26
5. KANUNİ DÖNEMİ'NDEN İTİBAREN SINIRLARIN GENİŞLEMESİ VE DEVLET TEŞKİLATI.....	28
5.1. Süleyman'ın “Kanuni” Olarak Anılması	28
5.2. Osmanlı-Habsburg Mücadelesi	28
5.3. Osmanlı-Safevi İlişkileri	31
5.4. Ekonomi Politikaları	31
6. OSMANLI DEVLETİ'NİN DÜNYA GÜCÜ HÂLINE GELMESİ	32
6.1. Osmanlı'nın Stratejik Politikaları	36
6.2. Osmanlı Siyasetinin Etkileri.....	39
7. KARA VE DENİZ POLİTİKALARI.....	40
7.1. Kıta Gücü Olarak Osmanlı.....	40
7.2. Coğrafi Keşifler	41
7.3. Hint Deniz Seferleri.....	42
7.4. Atlantik Ülkelerinin Akdeniz'e Yönelmeleri.....	43
NELER ÖĞRENDİK?	44
1. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI	45

2. ÜNİTE

SULTAN VE OSMANLI MERKEZ TEŞKİLATI

48

1. OSMANLI DEVLET YÖNETİMİ.....	50
1.1. Merkez Yönetimi.....	50
1.2. Taşra Yönetimi.....	54
1.3. Tarihî Olaylara Bakış.....	54
2. MERKEZÎ OTORİTENİN SAĞLANMASI.....	55
2.1. Osmanlı'da Yönetim	55
2.2. Devlet İdarecisinde Bulunması Gereken Vasıflar	57
2.3. Şehzade Eğitimi.....	57
NELER ÖĞRENDİK?	59
2. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI	60

3. ÜNİTE

KLASİK ÇAĞDA OSMANLI TOPLUM DÜZENİ

62

1. OSMANLI'DA MİLLET SİSTEMİ	64
1.1. Ümmet ve Millet Kavramı	64
1.2. Millet Sistemi ve Toplum İdaresi	64
2. FETİH VE DEĞİŞİM.....	66
2.1. Gayrimüslimlerde Toplumsal Değişim	66
2.2. Osmanlı'da Sosyal Hayat	66
3. TARIMSAL ÜRETİM.....	71
3.1. Toprak Mülkiyeti	71
3.2. Çifthane Sistemi	73
4. TİCARET	74
4.1. Esnaf ve Lonca Teşkilatı	75
4.2. Toplumsal Hayat ve Mesleki Eğitim	76
4.3. Ticaret Mekânları.....	77

5. VAKIF SİSTEMİ.....	78
NELER ÖĞRENDİK?	81
3. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI	82
SÖZLÜK	84
KAYNAKÇA	88
GÖRSEL KAYNAKÇA	90
CEVAP ANAHTARI	92

1.

ÜNİTE

DÜNYA GÜCÜ OSMANLI
(1453-1595)

● Hazırlık Soruları

1. İstanbul hangi milletler tarafından alınmak istenmiştir? Araştırınız.
2. İstanbul'un Fethi'nin Türk ve dünya siyasi tarihi bakımından önemini araştırınız.
3. Osmanlı Devleti'nin kurumsal bir kimlik kazanmasında İstanbul'un Fethi'nin etkisi nedir? Araştırınız.
4. Kanuni Dönemi'nde sınırların genişlemesini sağlayan gelişmeler nelerdir? Araştırınız.
5. Osmanlı Devleti'nin dünya gücü olmasında Osmanlı Devleti'nin uyguladığı stratejinin etkisi nedir? Araştırınız.
6. Osmanlı Devleti'nde kara ve deniz politikaları farklı mıdır? Araştırarak benzer ve farklılıklarını inceleyiniz.

● Neler Öğreneceğiz?

Bu üniteyi tamamladığınızda;

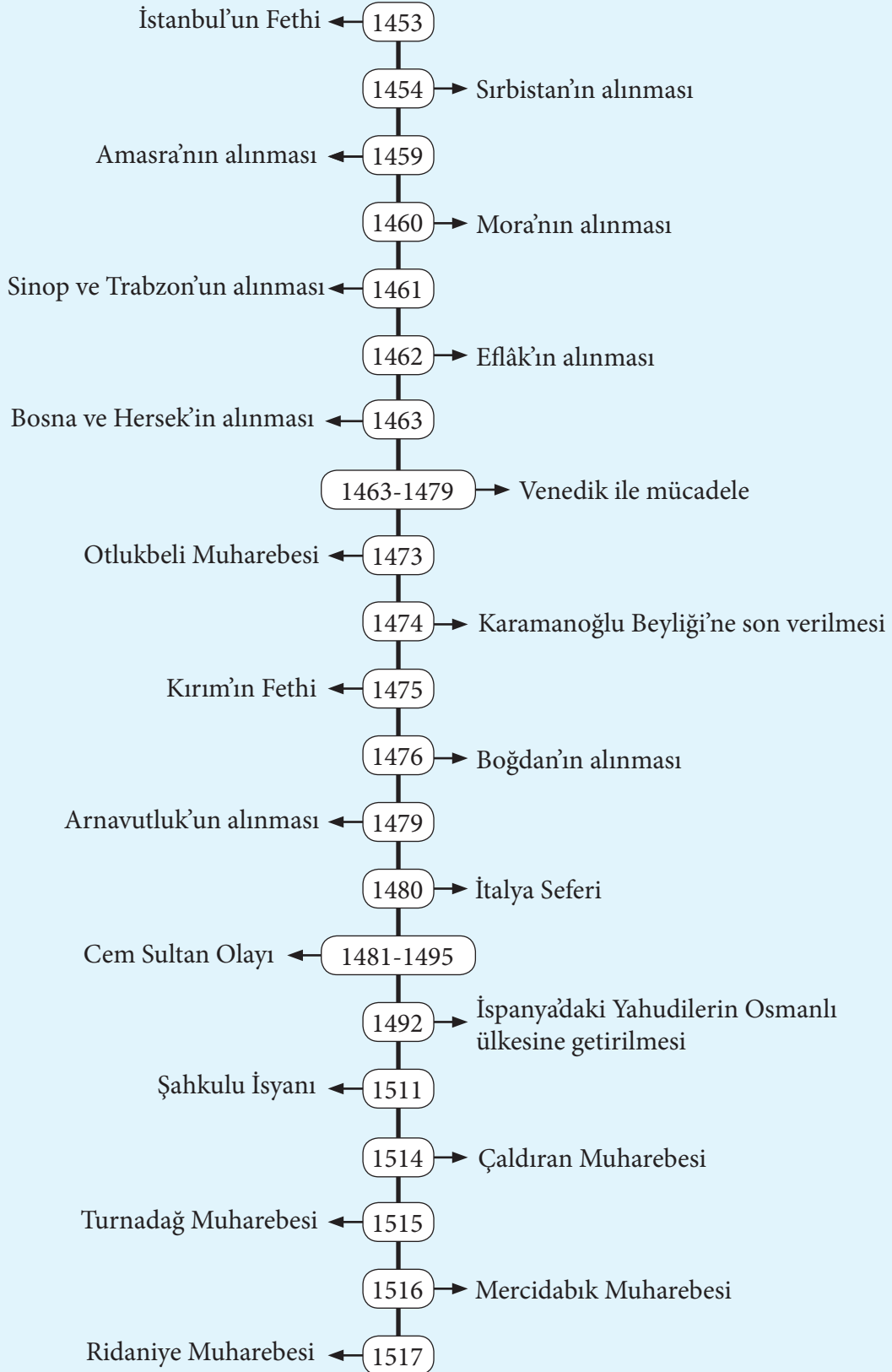
1. 1453-1520 yılları arasında meydana gelen siyasi gelişmelerin hangileri olduğunu,
2. İstanbul'un Fethi'nin sebeplerini, fetih sürecini ve fethin stratejik sonuçlarının neler olduğunu,
3. Osmanlı Devleti'nin İslam coğrafyası üzerinde hâkimiyet kurmasının Türk ve İslam dünyası üzerinde hangi etkilerde bulunduğunu,
4. 1520-1595 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmelerin neler olduğunu,
5. Kanuni Dönemi'nden itibaren Osmanlı Devleti'nin siyasi sınırlar ve devlet teşkilatı bakımından olgunluğa eriştiğini,
6. Osmanlı Devleti'nin uyguladığı stratejinin dünya gücü hâline gelmesindeki etkilerini,
7. Osmanlı Devleti'nin kara ve denizlerde uyguladığı politikaları öğreneceksiniz.

● Anahtar Kelimeler

- Fetih
- Hanedan
- Kapitülasyon
- İmtiyaz
- Strateji
- Keşif
- Nüfuz

1. 1453-1520 ARASINDAKİ SÜREÇTE MEYDANA GELEN BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER

Harita 1: Fatih Sultan Mehmed dönemi

Harita 2: Fatih Sultan Mehmed dönemi infografik

Harita 3: Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı Devleti sınırları

2. İSTANBUL'UN FETHİ (29 MAYIS 1453)

II. Murad'ın vefatından sonra 1451 yılında Manisa Sancakbeyi olan Şehzade Mehmed, Osmanlı tahtına ikinci kez ve kesin olarak geçmiştir. II. Mehmed, babasının dönemindeki olaylardan dolayı İstanbul'un fethedilmesi zamanının geldiğini düşünmekteydi.

BİLGİ KUTUSU

Fetih: Bir şehir veya ülkeyi savaşarak alma.

İstanbul, Trakya Yarımadası'nın doğu ucunda bulunan yedi tepe üzerine bina edilmiş bir şehirdir. Constantinus, İmparator Maxientus'un kuvvetlerini mağlup ettikten 18 yıl sonra MS 330 yılında İmparatorluğun başkentini kendi adıyla anılan Constantinopolis'e taşımıştır. Rumların çöküş devrinde şehre **İstanbul** adı verilmiştir. Osmanlı Devleti yıkılncaya kadar Konstantiniyye adını tercih etmiştir.

2.1. İstanbul'un Fethi'nin Sebepleri

Osmanlı Devleti iki kıta üzerinde yayılmış durumdaydı. İstanbul, Asya ile Avrupa toprakları arasında yer alıyor, Osmanlı Devleti'nin bağlantısını kesiyordu. İstanbul'un alınmasında coğrafi bağlantının sağlanması düşüncesi etkili olmuştur. Boğazlar üzerindeki hâkimiyetin ele geçirilmesi yine İstanbul'un fethedilmesi ile mümkün idi. Anadolu'dan Rumeli'ye, Rumeli'den Anadolu'ya kuvvet geçirilebilmesi de İstanbul'un alınması sayesinde gerçek-

leştirilebilirdi. Deniz ticaretinin geliştirilmesi için İstanbul'un alınması gerekli idi. Ticaret yollarının denetimi Osmanlı'nın eline geçerse devlet ticarî ve ekonomik açıdan güçlenecekti. Bizans İmparatorluğu Osmanlılara karşı Hristiyan Batı âlemini Haçlı Seferleri düzenlemesi konusunda tahrik ediyordu. Bizans, saltanat iddiasında bulunan Osmanlı şehzadelerini koruyup destekleyerek sürekli kışkırtıyordu. Bu kışkırtmalardan dolayı Osmanlı Devleti sürekli bir iç savaş tehdidi ile karşı karşıya bulunuyordu. Türk-İslam âlemi açısından Hz. Muhammed'in "İstanbul muhakkak fetholunacaktır. Onu fetheden komutan ne güzel komutan ve onun askeri ne güzel askerdir." hadisi İstanbul'un Müslümanlar tarafından fethedilebilmesi için hareket etmelerinde büyük bir etken olmuştur.

ARAŞTIRALIM

İstanbul'un fethedilmesi için yapılan görüşmelerinde bazı vezirlerin fethetme karşı çıkmalarının nedenleri neler olabilir?

2.2. İstanbul'un Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar

İstanbul, Türkler tarafından farklı dönemlerde kuşatılmışsa da alınamamıştı. Bu nedenle II. Mehmed kuşatmaya başlamadan önce toplanan divanda vezirler ile fetih konusunu görüşmüştür. II. Mehmed, divanda yapılan görüşmelerde vezirlerden bazılarının muhalefet etmesine rağmen İstanbul'un fethedilmesi konusunda ısrar etmiştir. Karamanoğlu Beyliği'nin Osmanlılara karşı olumsuz tutum sergilemesini engellemek maksadıyla Karamanoğlu beyini itaati altına almıştır. II. Mehmed, İstanbul'u alma kararını Karaman seferi dönüşünde almış ve hazırlıklarına başlamıştır. Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan Anadolu Hisarı'nın karşısına Rumeli (Boğazkesen) Hisarı'nı inşa ederek Karadeniz'den gelebilecek kuvvetleri engellemeyi amaçlamıştır.

Görsel 1.1: Rumeli Hisarı

Mora üzerinden Bizans İmparatoru'nun kardeşlerinden gelmesi muhtemel olan yardımları engellemek için tedbirler almıştır. II. Mehmed, İstanbul'un kuşatılmasında kullanılmak ve Bizans'ın surlarını aşmak amacıyla büyük kuleler yaptırmıştır. İstanbul'un muhasarasından önceki toplar surları yıkabilecek kadar güçlü değildi. İstanbul muhasarasında büyük toplara ihtiyaç duyulduğunu bilen II. Mehmed, Edirne'de top dökümhaneleri kurdurmuştur. Bu top dökümhanesinde Saruca Usta, Muslihiddin Usta, Macar asıllı Urban ve Cenevizli Donar gibi top dökümünde uzmanlaşmış kimseler görevlendirilmiştir. Kuşatma için **şahi** adı verilen toplar döktürmüştür (Görsel 1.2).

Görsel 1.2: İstanbul'un Fethi'nde kullanılan toplar

II. Mehmed kuşatma esnasında Osmanlı askerî gücünün güçlendirilmesi amacıyla kara ve deniz birliklerinde düzenlemeler yaptırmıştır. İstanbul'un denizden kuşatılmasını sağlamak amacıyla donanmaya büyük önem vermiştir. Eski gemileri onartırken Gelibolu Tersanesi ile Marmara ve Karadeniz sahillerinde bulunan tersanelerde kuvvetli bir donanmanın hazırlanması sağlanmıştır.

Kuşatma esnasında Bizans'a gelmesi muhtemel bir Haçlı Seferi'ni önlemek amacıyla Venedik, Sırbistan ve Eflak ile antlaşmalar yapmıştır. Avrupa'dan gelecek yardımları engellemek için kara ve deniz yollarının güvenliğini sağlamaya çalışmıştır.

İstanbul, Hristiyanlık âlemi için önemli dinî merkezlerden biri idi. Ayrıca Bizans İmparatorluğu'nun payitahtı idi. Hristiyanlık açısından İstanbul dinî olmaktan ziyade siyasi yönden daha önemlidir. Osmanlı Devleti fetih için hazırlıklar yaparken Bizans İmparatoru Konstantin savunma için gerekli önlemleri almaya çalışmıştır. Bizans, Batı Hristiyan âlemini yanına çekmek için Roma ve Katolik kiliselerini birleştirme fikrini ortaya atarak papalık ile anlaşma yapmıştı. Bizans, yerini sağlamlaştırmak ve Türklere karşı güçlü durumunu korumak amacıyla İstanbul'u askerî bir üs hâline getirmiştir. II. Mehmed'in Osmanlı Devleti'nin başına geçmesiyle birlikte Bizans İmparatoru XI. Konstantin Paleologos Dragezes, Avrupa'daki Hristiyan hükümdarlara mektuplar ve elçilik heyetleri göndererek

yardım talep etmiştir. Papa ise bu durumdan faydalanarak Bizans'taki Ortodoks Hristiyanları Katolik yapmak ve iki kiliseyi birleştirmek için çaba sarf etmiştir. Bizans İmparatoru Konstantin, 1452'de Batı'yı harekete geçirmek amacıyla papa ile kiliselerin birleştirilmesi konusunda anlaşmış ve Ayasofya'daki ilk ayinde de hazır bulunmuştu. Bütün bu girişimlere rağmen papazlar ve halk İstanbul'da Latin şapkası yerine Türk sarığı görmeyi tercih ederek bu ayine tepki göstermişlerdi.

DÜŞÜNELİM

İstanbul'un Fethi için Osmanlı Devleti ile Bizans İmparatorluğu'nun yaptıkları hazırlıklar nasıl değerlendirilebilir?

Bizans sağlam surlarına güvendiği için kara ve deniz ordusuna fazla önem vermemiştir. Bizanslılar savaşlarında sıvı hâlde bulunan yakarak öldürücü ve tahrip edici bir ateş (yüzeyde biriken petrol yani petrol yağı, sönmemiş kireçle bir depoda karıştırılıp ısıtılır. Sıcak karışım bir pompa sistemi kullanılarak bir borudan püskürtülür. Borunun ucundan çıkan karışım havayla temas anında tutuşur ve suyla söndürülemez.) kullanmışlardır. Bu suda yanan ateşe **rum ateşi** ya da **grejuva ateşi** adı verilmiştir. Osmanlıların muhasara hazırlıklarını artırmaları üzerine Bizans İmparatoru, Sarayburnu ile Galata arasındaki Haliç girişine zincir gerilmesi emrini vermiştir. Bu zincir muhasara esnasında Osmanlı gemilerinin geçişine izin vermemiştir. Zincirin iki ucundaki büyük demir halkalarla surlara bağlanmıştır. Bizans İmparatoru surların hasar gören kısımlarını tamir ettirmiş, ilave surlar yaptırmış ve surların önündeki hendeklerin dolan yerlerini yeniden kazdırmıştır.

II. Mehmed, 1452-1453 kışını Edirne'de kuşatma için plan ve hazırlıklar yaparak geçirmiştir. II. Mehmet hazırlıklarını tamamladıktan sonra Edirne'den İstanbul üzerine hareket etmiştir. 6 Nisan 1453 Cuma günü II. Mehmed, Vezir Mahmud Paşa'yı dinî anane icabı Bizans İmparatoru'na göndererek şehri teslim etmesini istemiştir. Bizans imparatorunun bu teklifi geri çevirmesi üzerine İstanbul muhasara edilmiştir (Görsel 1.3).

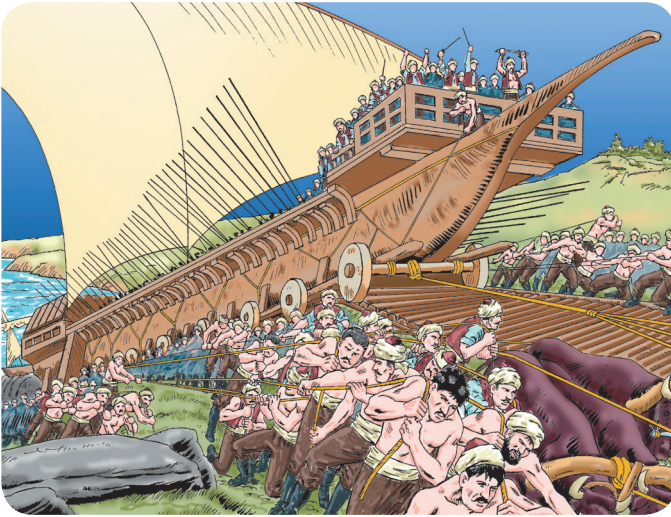

Görsel 1.3: Fatih'in İstanbul'u Fethi (Temsilî)

Kuşatma hattında Topkapı'dan Edirnekapi'ya kadar uzanan merkezde Sultan ve Sadrazam Çandarlı Halil Paşa; Yıldızkapı'dan Topkapı'ya kadar uzanan sağ kanatta Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa ve Mahmud Paşa; Edirnekapi'dan Haliç'e kadar uzanan sol kanatta Rumeli Beylerbeyi Karaca Paşa; Cenevizlilerin meskûn bulunduğu Galata önlerinde Vezir Zağanos Paşa yer almıştır (Tablo 1).

Tablo 1: İstanbul'un Fethi planı

Görsel 1.4: Geminin karadan yürütülmesi (Temsili)

Osmanlı ordusu karadan Bizans surlarını topa tutarken donanma da Marmara Denizi yönünden İstanbul'u kuşatmaya başlamıştır. Topların dövdüğü Bizans surlarının onarılması ve Osmanlıların hücumlarının püskürtülmesi şehrin düşmesini engelliyordu. II. Mehmed, şehri bir an önce almak için Haliç yönündeki surlara taarruz etmiştir. Haliç'in ağzının demir zincirlerle kapatılmış olması II. Mehmed'in hareket kabiliyetini azaltmıştır. 22 Nisan gecesinde II. Mehmed, Marmara Denizi'ndeki donanmasının bir kısmını Kasımpaşa sırtlarından kızaklarla kaydırarak Haliç'in içine indirmiştir (Görsel 1.4). Karadan ve denizden kuşatma devam etmiştir. 29 Mayıs 1453 tarihinde son bir hücum ile İstanbul fethedilmiştir.

2.3. İstanbul'un Fethi'nin Sonuçları

İstanbul'un alınmasının ardından şehirde imar faaliyetleri başlatılmıştır. İstanbul'un yıkılan surları onarılmış, şehrin çeşitli çevrelerinde cami, medrese, imaret, ham, hamam, darüşşifa gibi hayır kurumları yapılmaya başlanmıştır. Ayasofya ile birlikte başka bazı kilise ve manastırlar cami ve mescide çevrilerek Müslümanların dinî vecibelerini yerine getirmelerine olanak sağlanmıştır. II. Mehmed, fetihten sonra Fatih unvanını almıştır.

İstanbul'un alınmasından sonra Fatih Sultan Mehmed, hiç duraklamadan fütuhata başlamıştır. Fetihten bir yıl sonra 1454'te Sırbistan Seferi'ne çıkmıştır.

Sırbistan Seferi (1454): Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un fethinden sonraki ilk seferini Sırbistan üzerine yapmıştır. 1459 yılına kadar devam eden seferler sonucunda Sırbistan'ın başkenti Sırmendire fethedilmiş, Sırbistan Osmanlı sancağı hâline getirilmiştir.

Amasra'nın Alınması (1459): Karadeniz kıyılarındaki yabancı hâkimiyetine son vermek isteyen Fatih Sultan Mehmed donanmasıyla Karadeniz'e açılmıştır. Bir liman kenti olan ve Cenevizlilerin elinde bulunan Amasra şehri savaş yapılmadan teslim alınmıştır.

Görsel 1.5: Amasra'dan bugünkü görünüş

Mora'nın Alınması (1460): Mora'da bulunan Rum Despotluğu'nun kendisini Bizans'ın devamı olarak görmesi üzerine Fatih, Mora üzerine sefere çıkmıştır. Sefer sonunda Mora, Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Sinop ve Trabzon'un Alınması (1461): Fatih Sultan Mehmed, 1461 yılında Trabzon Rum İmparatorluğu üzerine sefere çıkmıştır. Trabzon seferi esnasında İsfendirayoğulları Beyliği'ni ortadan kaldırarak Sinop ve Kastamonu'yu almıştır. Ardından Trabzon kuşatılmıştır. Trabzon İmparatoru şehri teslim etmiştir.

Eflak Seferi (1462): Eflak Beyliği'nin başında bulunan Vlad Tepeş (Kazıklı Voyvoda) Fatih'in Trabzon'a sefere çıkmasını fırsat bilerek ödemesi gereken vergiyi ödememiştir. Bunun yanında Macarlarla ittifak yaparak Osmanlı topraklarına girmiştir. Fatih Sultan Mehmed, Eflak üzerine sefere çıkarak ülkeyi Osmanlı Devleti'ne bağlamış ve vergisini düzenli ödeyen bir eyalet hâline getirmiştir.

Bosna-Hersek Seferi (1463): Bosna-Hersek kralının Osmanlı'ya ödemesi gereken vergiyi ödememesi üzerine Fatih Sultan Mehmed sefere çıkmıştır. Bosna Krallığı'na son verilerek toprakları Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

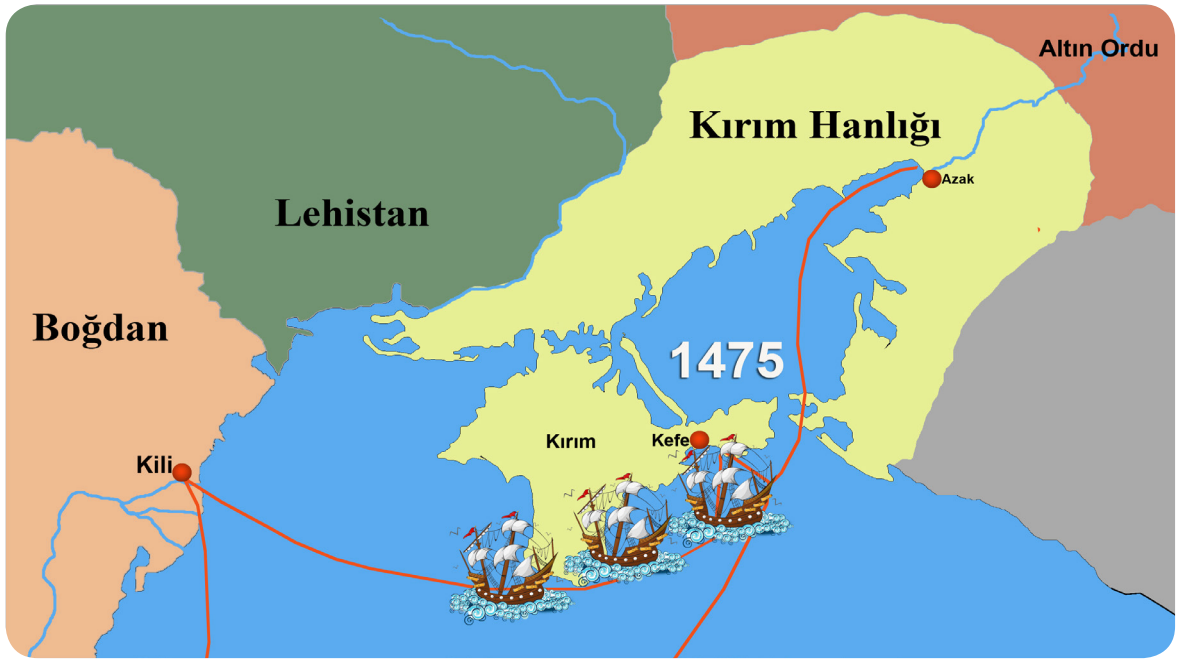
Karamanoğlu Beyliği'nin Alınması (1466): Karamanoğulları Beyliği'nin içindeki taht mücadelelerinden faydalanan Fatih Sultan Mehmed beylik üzerine sefere çıkmıştır. 1466 yılında beylik topraklarının bir kısmı ele geçirilmiştir.

BİLGİ KUTUSU

Karamanoğulları Beyliği'ne ait toprakların kalan kısmı II. Bayezid tarafından 1483 yılında alınmıştır. Beylik kesin olarak Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Böylece Anadolu Türk siyasi birliğini sağlama yönündeki engel ortadan kaldırılmıştır.

Otlukbeli Muharebesi (1473): Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan kendisini Fatih'ten üstün görüyordu. Bundan dolayı Osmanlıların elinde bulunan Orta Anadolu'daki toprakları almak istiyordu. Uzun Hasan, kendisine sığınan beylerin kışkırtması sonucunda Osmanlı topraklarına saldırmıştır. Fatih Sultan Mehmed, 1473 yılında Erzincan yakınlarında Otlukbeli Muharebesi'nde Akkoyunluları mağlup etmiştir. Böylece Doğu Anadolu'nun güvenliği sağlanmış oldu.

Kırım'ın Fethi (1475): Fatih Sultan Mehmed, Amasra, Sinop ve Trabzon'u aldıktan sonra Karadeniz'i Türk gölü hâline getirmek için hazırlıklara başlamıştır. Fatih Sultan Mehmed, 1475 yılında Veziriazam Gedik Ahmet Paşa komutasındaki donanmayı Kırım'a göndermiştir. Osmanlılar, Kırım'daki taht kavgalarından faydalanmıştır. Mengli Giray'ı destekleyerek hanlığa gelmesini sağlamışlardır. Böylece Kırım Hanlığı, Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. Kırım'ın alınmasıyla Karadeniz'in kuzeyinden geçen ticaret yolları Osmanlı Devleti'nin kontrolüne geçmiştir.

Harita 4: Kırım'ın Fethi (Temsilî)

Boğdan'ın Alınması (1476): Boğdan, Osmanlı Devleti'ne karşı sorumluluklarını yerine getirmeyerek bağımsızlık iddiasında bulunmuştur. Fatih Sultan Mehmed 1476 yılında sefere çıkarak Boğdan'ı Osmanlı Devleti'ne bağlı bir beylik hâline getirmiştir.

Osmanlı-Venedik Mücadelesi (1479): Fatih Sultan Mehmed'in Eflak Seferi'ne çıktığı dönemde Veziriazam Mahmud Paşa, Midilli'yi fethediyordu. 1463 yılında Osmanlılarla Venedikliler arasında savaş çıktı. Osmanlı Devleti'nin Venedikle olan savaşı 1479 yılına kadar 16 yıl devam etti.

Venedik; Arnavutluk, Macaristan, papalık ve Balkanlar'daki Hristiyan prensliklerle Osmanlılara karşı ittifak yapmıştır. Bu ittifak sonucunda Osmanlılara karşı açılan cephe sayısında artış olmuştur. Venedik ile Ege Adaları'ndan Mora'ya kadar birçok cephede savaş devam etmiştir. Mücadelenin yapıldığı dönemde Osmanlı Devleti fetih hareketlerine devam etmiştir. Ege kıyılarında bulunan Enez'in ardından Taşoz, Eğriboz, Midilli, Semadirek, İmroz, Limni Osmanlılar tarafından alınmıştır. Ege Adaları'nın Osmanlıların eline geçmesi Venediklileri endişelendirmiştir. Venedik, Osmanlı yayılışını durdurmak için Balkanlarda Macarlar ve Arnavutlarla, Anadolu'da Akkoyunlu ve Karamanoğulları beylikleri ile ittifak yapmıştır.

Arnavutluk Seferi (1479): Fatih Sultan Mehmed, Arnavutların Osmanlı Devleti'ne karşı Venediklilerle iş birliği içinde hareket etmesi üzerine Arnavutluk üzerine sefere çıkmıştır. Arnavutluk'un başkenti Kroya'yı aldıktan sonra İşkodra'yı ele geçirmiştir. Arnavutluk, Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır.

İtalya Seferi (1480): Fatih Sultan Mehmed, denizlerde hâkimiyet sağlamak için Gedik Ahmet Paşa komutasındaki donanmayı sefere çıkarmıştır. Zenta, Kefalonya ve Ayamavra Adaları fethedilmiştir. Napoli Krallığı üzerine sefere çıkılarak İtalya'nın güney kıyılarındaki Otranto alınmıştır. Fatih Sultan Mehmed'in vefat etmesinden sonra ordunun İstanbul'a dönmesi üzerine Otranto yeniden Napoli Krallığı'nın egemenliğine girmiştir.

Harita 5: Fatih Sultan Mehmed'in seferleri

DÜŞÜNELİM

Fatih Sultan Mehmed'in seferlerinin başarıyla sonuçlanması Osmanlı Devleti'nin durumunu nasıl etkilemiş olabilir?

2.4. İstanbul'un Fethi'nin Önemi

İstanbul'un Fethi Osmanlı Devleti'nin Türk ve İslam dünyasındaki saygınlığını artırmıştır. Osmanlı Devleti'nin Asya ve Avrupa'daki toprakları birbirine bağlanmıştır. İstanbul'un fethedilmesi Osmanlıların Avrupa'da ilerlemesini sağlamıştır. Orta Çağ kapanmış, Yeni Çağ başlamıştır. Bizans İmparatorluğu (Doğu Roma İmparatorluğu) ortadan kalkmıştır. Yıkılamayacağı düşünülen büyük surların yıkılabileceği anlaşılmıştır. Avrupa'daki krallar etrafı surlarla çevrili büyük şatolarda yaşayan derebeylerin hâkimiyetine son vermiştir. Avrupa'da hüküm süren derebeylik sistemi çöküş sürecine girerken merkezî krallıklar güç kazanmaya başlamıştır. Bizans'tan destek alarak yaşayan Mora Despotluğu ile Trabzon Rum İmparatorluğu gibi siyasi teşekküllerin hâkimiyetleri sona ermiştir.

İstanbul'un Fethi, Osmanlı Devleti'nin kurumsallaşmasında önemli rol oynamıştır. Devletin başkenti İstanbul'a taşınmıştır. İdari olarak Osmanlı Devleti, büyük bir imparatorluk hâline gelmiştir. İstanbul ilim ve kültür merkezi olmuştur. Fatih Sultan Mehmed, devrin ulemasıyla iletişime geçerek bazı âlimlerin Osmanlı ülkesine gelmelerini sağlamıştır. Semerkand, Buhara, Kahire, Şam, Bağdat gibi önemli bilim merkezlerinden âlimler Osmanlı ülkesine gelmişlerdir. Devletin en yüksek ilmi müessesesi olan Sahn-ı Seman Medreseleri açılmış, burada Ali Kuşçu gibi önemli âlimler müderrislik yapmıştır.

Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u aldıktan sonra buranın yerli halkının huzur içinde yaşamlarına devam etmelerini sağlamıştır. Çeşitli ırk ve dinlere mensup olan kimseler etnik kökenleri dikkate alınmadan Osmanlı millet sistemi içinde yer almışlardır. Müslüman olmayan kimselerin dinlerini rahatlıkla yaşamalarına imkân sağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde farklı dinî ve etnik unsurlar huzur içinde yaşamlarını devam ettirmiştir. Fener Rum Patrikhanesinin faaliyetlerini devam ettirmelerine müsaade edilmiştir. Ermeniler, "Millet-i sâdika" olarak görülmüştür. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u aldıktan sonra burada yaşayan gayrimüslimlere dinî serbestlik tanımıştır.

3. OSMANLI DEVLETİ'NİN İSLAM COĞRAFYASINDA HÂKİMİYET KURMASI

3.1. Anadolu ve İran Coğrafyasında Hâkimiyet

İstanbul'un Fethi'nden sonra Osmanlı Devleti sınırlarını genişletmiş, Karadeniz Türk gölü hâline gelmiştir. İstanbul'un Fethi ile Bizans İmparatorluğu yıkılmıştır. 1461 yılında Fatih Sultan Mehmed, Trabzon Rum İmparatorluğu'na son vermiştir. Fatih Sultan Mehmed İtalya seferinde hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin başına II. Bayezit geçmiştir. II. Bayezit'in ilk yılları taht mücadelelerinin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bunun yanında Doğuda Safevi Devleti'nin kurulması Osmanlı Devleti için bir tehdit unsuru hâline gelmiştir. Tebriz merkezli olarak kurulan Safevi Devleti; İran, Azerbaycan ve Irak'ı alarak topraklarını genişletmiştir. Safevi Devleti hükümdarı Şah İsmail başlangıçta Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmuştur ancak gücünü artırdıkça Anadolu'ya doğru yayılma politikası takip etmiştir. Anadolu'da yayılma amacına ulaşabilmek için Şiiliği propoganda aracı olarak kullanmıştır. Osmanlı topraklarını ele geçirme amacıyla olan Şah İsmail, Memlûk ve Venediklilerle ittifak arayışı içinde olmuştur. Osmanlı'nın Balkanlarda uyguladığı iskân politikasına zarar vermiştir.

Şehzadeliği döneminde Trabzon'da bulunan I. Selim, Şah İsmail'in faaliyetlerini yakından takip etmiştir. I. Selim, Doğu'da ortaya çıkan tehlikeyi babası II. Bayezit'e bildirmesine rağmen tedbir alınmamıştır. Safeviler fırsattan yararlanarak Anadolu üzerindeki propaganda faaliyetlerine hız vermişlerdir. Safeviler, 1511 yılında Şah İsmail'e bağlı olan Şahkulu öncülüğünde Anadolu'da büyük bir isyan çıkardılar. Antalya ile Bursa arasında yayılan Şahkulu İsyanı, Osmanlı kuvvetleri tarafından bastırılmıştır.

Şahkulu İsyanı'nın bastırılmasından sonra 1512'de yeniçerilerin desteğini alan I. Selim, babasını tahttan indirerek Osmanlı Devleti'nin başına geçmiştir. Devlet içinde gücünü artıran I. Selim, Anadolu ve İran coğrafyasında hâkimiyet kurmaya çalışmıştır. I. Selim 1514 yılında Safeviler üzerine sefere çıkmıştır. Doğu Seferi'nde I. Selim Dulkadiroğulları Beyliği'nden kendilerine katılmalarını istemiştir ancak Memlûklular'ın kışkırtmaları sonucunda Dulkadiroğulları Beyliği, Osmanlı Devleti'ne katılmamıştır. Osmanlı kuvvetleri ile Safevi kuvvetleri 1514 yılında Çaldıran mevkiinde karşılaştılar (Görsel 1.6). Çaldıran Muharebesi'nde Safeviler mağlup olmuştur. Şah İsmail yaralı olarak İran içlerine kaçmak zorunda kalmıştır. Safeviler'in Doğu Anadolu'daki varlığına son verilmiştir.

Görsel 1.6: Çaldıran Muharebesi (Temsilî)

I. Selim; Çaldıran Muharebesi dönüşünde, 1515 yılında, Turnadağ Muharebesi'ni yapmıştır. Maraş, Elbistan ve Malatya bölgelerinde yaşayan Dulkadiroğulları Beyliği Turnadağ Muharebesi ile Osmanlılara katılmıştır. Beyliğin katılmasıyla Anadolu Türk siyasi birliği tamamlanmıştır. I. Selim'in Doğu Seferi sonunda Erbil, Musul ve Kerkük Osmanlı Devleti'ne bağlamıştır. Doğu Seferi ile İpek Yolu denetiminin bir kısmı Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir.

ARAŞTIRALIM

Osmanlı Devleti'nin İran ve Anadolu coğrafyasında hâkimiyet kurmasını kolaylaştıran etkenler nelerdir?

3.2.1. Selim Dönemi'nde Osmanlı – Memlûk İlişkileri

Memlûkler, halifenin ve kutsal yerlerin koruyuculuğunu yaptıkları için İslam dünyasının lideri durumunda bulunuyordu. Yıldırım Bayezit döneminden itibaren başlayan gelişmeler Osmanlı-Memlûk ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. İlişkilerdeki bozulmalar iki devlet arasında çekişmeye dönüşmüştür. Bu çekişmeler Fatih Dönemi'nde de devam etmiştir. İstanbul'un fethedilmesiyle birlikte Memlûkler, Osmanlı Devleti'ni kendilerine rakip olarak görmeye başlamışlardır. Fatih Sultan Mehmed'in Hicaz su yollarını onarma teklifinin reddedilmesi ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Memlûklerin Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları Beyliklerini kışkırtması ve Cem Sultan'ı desteklemesi savaşı kaçınılmaz kılmıştır. Osmanlı Devleti ile Memlûk Devleti arasında 1485 yılında başlayan savaş 1491 yılında sona ermiştir. Tarafların birbirine üstünlük sağlayamaması nedeniyle taraflar arasında barış antlaşması imzalanmıştır.

I. Selim, Doğu'ya yaptığı sefer sırasında Dulkadiroğulları Beyliği'nden kendilerine katılmasını istemişti ancak Beylik, Memlûklerin kışkırtması sonucunda Osmanlı Devleti'ne katılmamıştı. Dulkadiroğulları Beyliği'nin alınması Osmanlı-Memlûk ilişkilerini yeniden bozmuştur.

Harita 6: Yavuz Sultan Selim Dönemi

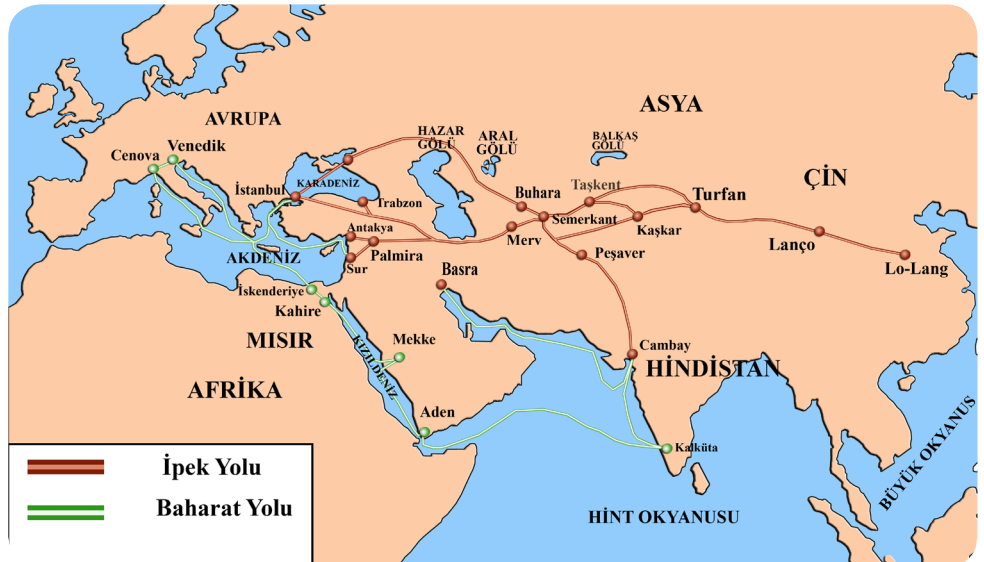
Yavuz Sultan Selim, Memlûk Devleti ile Safevi Devleti arasında yapılan ittifaktan dolayı Mısır Seferi'ne çıkmıştır. 1516 yılında Mercidabık'ta yapılan muharebeyi Osmanlı Devleti kazanmıştır. Memlûk ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştır. Memlûk ordusunu takip eden Osmanlı ordusu Suriye ve Filistin'i aldıktan sonra Memlûk sorununu kesin olarak çözmek için Mısır'a hareket etmiştir. 1517 yılında Ridaniye'de yapılan muharebede Memlûk ordusu ikinci kez mağlup edilmiştir. Yavuz Sultan Selim Memlûklara son vermiştir.

Memlûk Devleti'nin sona ermesinin ardından Suriye, Filistin, Mısır ve Hicaz bölgesi Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine geçmiştir. Kutsal emanetler İstanbul'a getirilerek Topkapı Sarayı'ndaki Hırkayısaadet Dairesi'nde muhafaza edilmeye başlanmıştır. Memlûk Devleti koruması altında bulunan Abbasi Halifeliği de sona erdiğinden halifelik Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Böylece İslam dünyasının liderliği de Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Baharat Yolu, Mısır Seferi sonucunda Osmanlı Devleti'nin denetimine girmiştir.

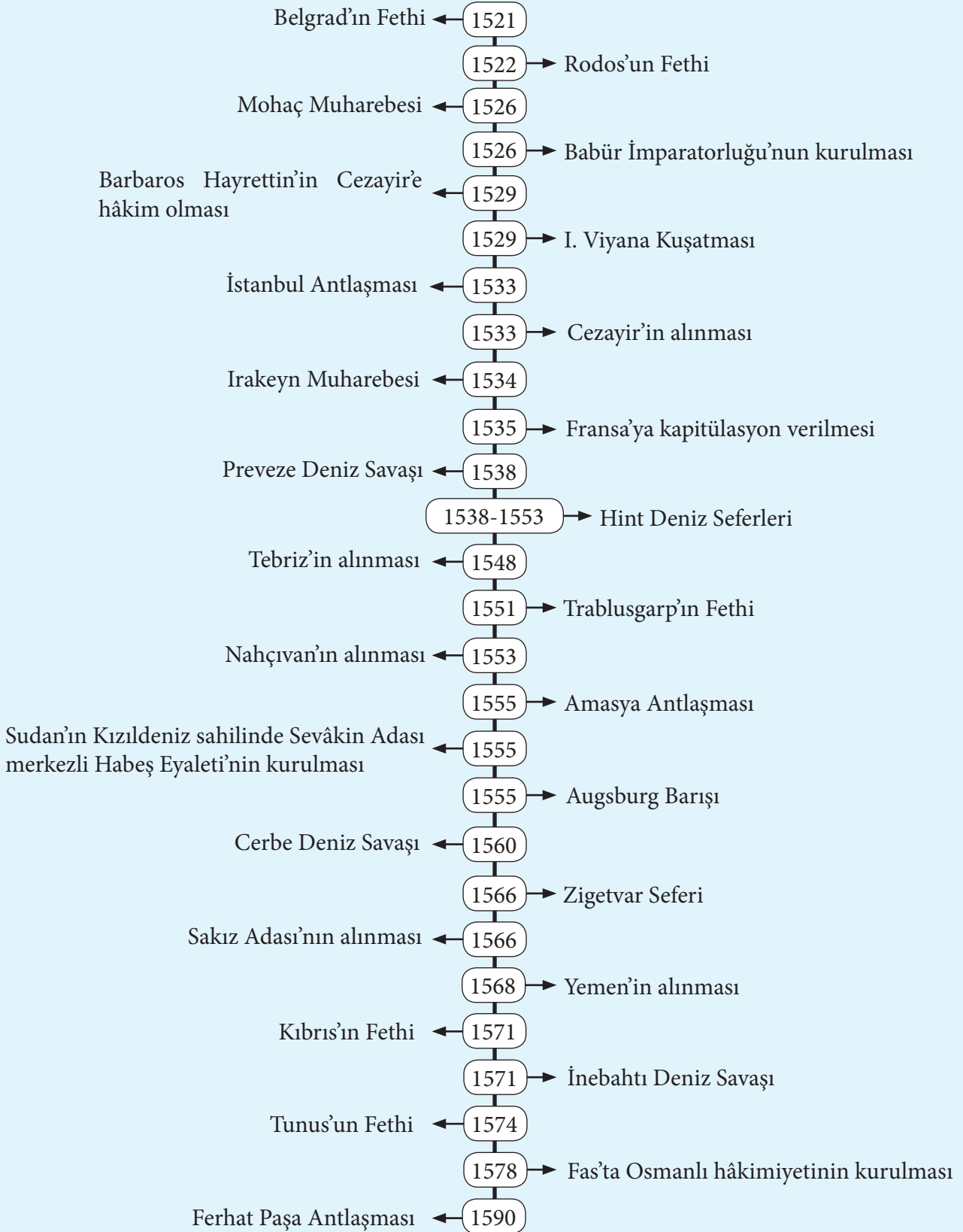
DÜŞÜNELİM

Mısır Seferi'nin İslam dünyası liderliğinin sağlanmasına katkıları nelerdir?

Harita 6: Yavuz Sultan Selim Dönemi

4. 1520-1595 YILLARI ARASINDAKİ SÜREÇTE MEYDANA GELEN BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER

Harita 8: 1520-1566
Kanuni Sultan Süleyman
Dönemi

Harita 9: 1566-1574
II. Selim Dönemi

Harita 10: 1583
III. Murat Dönemi

5. KANUNİ DÖNEMİ'NDEN İTİBAREN SINIRLARIN GENİŞLEMESİ VE DEVLET TEŞKİLATI

Yavuz Sultan Selim'in ölümünden sonra yerine oğlu I. Süleyman Osmanlı Devleti'nin başına geçmiştir. I. Süleyman "Kanuni" olarak anılmıştır. Sultan Süleyman, devleti kırk altı yıl yöneterek en uzun süre tahtta kalan Osmanlı padişahı olmuştur.

5.1. Süleyman'ın "Kanuni" Olarak Anılması

I. Süleyman'ın Kanuni olarak anılması kendi zamanının yazarlarına ait değildir. 17. yüzyılda bir Batı kaynağında kanun yapıcılığı sıfatıyla tarif edilmiştir. Bu sıfat 19. yüzyılda Osmanlı tarihçileri tarafından benimsenerek yaygınlık kazanmıştır. I. Süleyman'ın "Kanuni" olarak anılmasında gerçekleştirdiği reformlar, adalet prensibini ön plana çıkarması etkili olmuştur. Osmanlı Devleti'nde yaptığı iç reformlar ve yeniden oluşturduğu kanunlar dolayısıyla devlet teşkilatında yeni gelişmeler yapılmıştır. Hukuk anlayışını hâkim kılma çabalarından dolayı Safeviler ve Batı'da büyük Hristiyan güçlere karşı adaletin ön plana çıkarılması 16. yüzyılı "Sultan Süleyman Çağı" hâline getirmiştir. Çözümü kendi iç dinamiklerinde aramıştır. Bunu gerçekleştirirken Batı karşıtı fikriyatın temelini oluşturmuştur.

BİLGİ KUTUSU

Osmanlı-Habsburg ilişkileri üç devrede incelenebilir:

1. Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatı döneminden Zitvatorok Barış Antlaşması'na kadar olan dönem.
2. Zitvatorok Barış Antlaşması'ndan Karlofça Barış Antlaşması'na kadar olan dönem.
3. Karlofça Antlaşması'ndan Osmanlı Devleti'nin çözülme devrine kadar geçen dönem.

5.2. Osmanlı-Habsburg Mücadelesi

Sultan Süleyman Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Avrupa devletlerindeki iç karışıklıklar ve kendi aralarında giriştikleri mücadelelerden faydalanmıştır. Sultan Süleyman, sınırlarını batı yönünde genişletme siyaseti takip etmiştir.

Belgrad'ın Fethi (1521): Macaristan, Osmanlı Devleti'ne vergi ödemekle yükümlü bir devlet idi. Macar Kralı II. Layoş, Habsburg hanedanı ile akrabalık bağı kurmuştu. Kralın Habsburg hanedanlığına güvenerek vergisini ödememesi savaşı kaçınılmaz hâle getirmiştir. Bunun yanında Macar Kralı'nın Sultan Süleyman'ın tahta çıkmasını kutlamaması ve gönderilen elçileri

öldürtmesi üzerine Belgrad'a sefere çıkıldı. Belgrad, Osmanlı Devleti'nin batıya genişlemesini engelliyordu. Kanuni 1521 yılında Belgrad'ı karadan ve Tuna Nehri üzerinden kuşatarak fethetmiştir.

Mohaç Meydan Muharebesi (1526): Belgrad'ın alınmasından sonra Macar Kralı Layoş, Roma Germen İmparatoru Şarlken'in desteğiyle kaybettiği yerleri geri almak için Osmanlı topraklarına saldırmıştır. Fransa Kralı Fransuva, aynı günlerde Şarlken'e esir düşmüş ve Osmanlı Devleti'nden yardım istemiştir. Kanuni bu yardım talebi üzerine Macaristan Seferi'ne çıkmıştır. Osmanlı ordusu ile Macar ordusu Mohaç Ovası'nda karşı karşıya geldiler. Birkaç saat süren Mohaç Meydan Muharebesi, Osmanlı ordusunun kesin zaferi ile sonuçlandı. 1526 Mohaç Meydan Muharebesi sonucunda Macar İmparatorluğu tarih sahnesinden silinmiş ve son Macar Kralı II. Layoş hayatını kaybetmiştir.

Mohaç Meydan Muharebesi'nin kazanılmasından sonra Osmanlı Devleti'nin Habsburg Hanedanı ile I. Dünya Savaşı'na kadar devam edecek olan diplomatik ilişkiler başlamış oldu.

I. Viyana Kuşatması (1529): Macaristan'ın Osmanlı topraklarına katılması sonucunda Habsburg Hanedanı ile karşı karşıya kalınmıştır. Avusturya Kralı Ferdinand, Layoş ile aralarındaki akrabalık ilişkilerinden dolayı Macaristan tahtının kendi hakkı olduğunu iddia etmiştir. Osmanlı ordusunun Macaristan'dan çekilmesini fırsat bilerek Budin'i geri almıştır. Bu gelişmeler üzerine Kanuni Sultan Süleyman 1529 yılında sefere çıkarak Budin'i Avusturya'dan geri almıştır. Avusturya'nın başkenti Viyana'yı kuşatmıştır. Kuşatma için gerekli silahların getirilmemiş olması ve kış mevsiminin yaklaşması sonucunda kuşatmayı yarıda kesip geri dönmek zorunda kalmıştır.

Almanya Seferi (1532): Avusturya Kralı Ferdinand, Kanuni Sultan Süleyman'ın geri çekilmesini fırsat bilecek Budin'i yeniden kuşatmıştır. Bunun üzerine Kanuni 1532 yılında yeni bir sefere çıkmıştır. Osmanlı ordusu Almanya içlerine kadar ilerlemiştir. Almanya Seferi olarak

DÜŞÜNELİM

Mohaç Meydan Muharebesi'nin kazanılması Osmanlı Devleti'nin dış politikasını nasıl etkilemiş olabilir?

DÜŞÜNELİM

Osmanlı Devleti'nin Habsburg Hanedanlığı ile imzalamış olduğu İstanbul Antlaşması neden önemlidir? Bu antlaşmanın imzalanması Osmanlı Devleti'nin askerî ve siyasi alanda güçlü olduğunu gösterir mi?

bilinen bu seferin ardından Avusturya barış istemek zorunda kalmıştır. Taraflar arasında 1533 tarihinde İstanbul Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Avusturya Kralı Ferdinand, Yanoş'un krallığını tanıyacak ve Osmanlı Devleti'ne yıllık vergi ödeyecekti. Avusturya Kralı protokol bakımından Osmanlı veziriazamına eşit sayılacaktı.

Osmanlı Devleti ile Habsburg Hanedanlığı arasında başlayan barış süreci Macar tahtında bulunan Yanoş'un ölümü üzerine bozulmuştur. Avusturya Kralı Ferdinand, Budin'i tekrar kuşatmıştır. Bunun üzerine Kanuni Sultan Süleyman, Macaristan sorununu kesin olarak çözmek için 1541 yılında sefere çıkmıştır. Ferdinand kuşatmayı kaldırarak geri çekilmişse de Macaristan'ı ele geçirmeye yönelik saldırılarını devam ettirmiştir. Osmanlı-Avusturya Savaşları 1562 yılına kadar devam etmiştir.

Zigetvar Seferi (1566): Ferdinand'ın ölümünden sonra yerine geçen oğlu yükümlülüklerini yerine getirmeyince Kanuni Sultan Süleyman 1566 yılında yeniden Avusturya üzerine sefere çıkmıştır. Doğu Avrupa'da hâkimiyeti sağlamak için Kanuni Sultan Süleyman, Zigetvar Kalesi'ni kuşatmıştır. Kuşatma sürerken Kanuni vefat etmiştir (Görsel 1.7). Doğu Avrupa'ya hâkimiyet kurmak için yapılan mücadeleler uzun yıllar devam etmiştir.

Görsel 1.7: Kanuni Sultan Süleyman'ın Zigetvar'daki Anıtı

5.3. Osmanlı-Safevi İlişkileri

Osmanlı-Safevi ilişkileri Yavuz Sultan Selim döneminde başlamıştı. Yavuz Sultan Selim'in Safeviler üzerine sefere çıkmasının nedeni Şiilik propagandası yaparak Sünnî Osmanlı Devleti'ne karşı bir güç oluşturmaktı. Doğudaki Şii tehlikesini yakından takip etme imkânı bulan Yavuz Sultan Selim, 1514 tarihinde Çaldıran Muharebesi'ni yaparak Safevilerin Anadolu'yu ele geçirme çabalarını boşa çıkarmıştı.

Safevilerin Anadolu'yu ele geçirme çabaları Kanuni Dönemi'nde de devam etmiştir. Şah İsmail'den sonra yerine geçen Şah Tahmasb, Anadolu'da ayaklanmalar çıkartmaya başlamıştır. Bunun üzerine Kanuni Sultan Süleyman, batıdaki Habsburglarla yürüttüğü mücadeleden fırsat buldukça Safeviler üzerine seferler düzenlemiştir. Bu seferler sonucunda Tebriz, Azerbaycan, Bağdat ve Basra Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Safevilerin barış istemesi üzerine iki devlet arasında 1555 yılında Amasya Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile güç üstünlüğü doğu yönünde Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Doğu Anadolu, Tebriz ve Azerbaycan Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. Bu antlaşma ile Basra Körfezi'nin kontrolü Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir.

5.4. Ekonomi Politikaları

Osmanlı Devleti ticaret yollarının kontrolünü sağlamak ve uzun süreli stratejik ortaklık kurmak amacıyla yabancı bir devlete kapitülasyon adı verilen imtiyazlar vermiştir. Bu imtiyazlar verilirken ilgili devletten sağlanacak siyasi ve ekonomik çıkarlar göz önünde bulundurulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde ilk ticari imtiyazlar İstanbul'un fethedilmesinden sonra Venedik ve Cenevizli tüccarlara verilmiştir. Fatih Sultan Mehmed tarafından verilen bu imtiyazlar ticaretin geliştirilmesine yöneliktir. II. Bayezid döneminde Venedik ve Fransa'ya benzer nitelikte imtiyazlar verilmiştir. Yavuz Sultan Selim de Venediklilere verilen imtiyazları yenileyerek bu uygulamayı devam ettirmiştir.

Kanuni Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesiyle birlikte devlet teşkilatı olgunluğa ermiş; devlet siyasi ve ekonomik imtiyazlar vermek suretiyle uzun vadeli stratejik ortaklıklar kurulur. Kanuni Dönemi'nde verilen kapitülasyonlar sistematik bir hâle getirilmiştir. Bu dönemde kapitülasyonlar yabancıların hak ve yükümlülüklerini belirleyen bir yapıya dönüştürülmüştür. Fransa ile Almanya arasındaki mücadelede Alman İmparatoru Şarlken'e Fransa Kralı Fransuva esir düşmüştür. Fransuva'nın Şarlken'e esir düşmesi üzerine Fransuva'nın annesi Kanuni'den yardım talep etmiştir. Fransuva'nın Şarlken'in elinden kurtarılmasıyla başlayan Türk-Fransız yakınlaşması 1536 yılında Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya adli ve mali kapitülasyonlar vermesiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Bu ayrıcalıklar kapitülasyonlar olarak tarihteki yerini almıştır. Kapitülasyon Antlaşması'na göre Fransız bayrağı taşıyan bütün gemiler Osmanlı limanlarında serbestçe ticaret yapabilecektir. Osmanlı sınırlarında yaşayan Katoliklere ibadet özgürlüğü sağlanacaktır. Fransız vatandaşların kendi aralarındaki davalara Fransız hakimler bakacaktır. Fransa'ya giden Osmanlı vatandaşları aynı haklardan yararlanacaktır. Kapitülasyonlar Kanuni ile Fransuva'nın hayatta kalma süresince geçerli olacaktır.

DÜŞÜNELİM

Osmanlı Devleti'nde Kanuni Dönemi'nde siyasi sınırların genişlemesi ve devlet teşkilatında olgunluğa erişilmiş olmasının sonuçları neler olabilir?

Bu kapitülasyonlar 1569'da ve daha sonraki yıllarda yenilenmiştir.

Kanuni'nin Fransa'ya kapitülasyonlar vermesinin temelinde ticaret yollarının kontrolünü sağlama düşüncesi bulunmaktadır. Ümit Burnu'nun bulunmasıyla Akdeniz ticaretinin eski önemini kaybetmesi üzerine bu ticari ayrıcalıklar verilmiştir. Akdeniz ticaretinin yeniden canlandırılması ve Baharat Yolu üzerinden tüccarların gelerek ticaretin artırılması amaçlanmıştır. Fransa'ya kapitülasyonların verilmesinin siyasi amaçları da bulunmaktadır. Osmanlı Devleti, Fransa'yı yanına çekerek Avrupa'da oluşması muhtemel olan Kutsal İttifak'ın önüne geçmeyi amaçlamıştır. Osmanlı Devleti Kanuni Dönemi'nde Habsburgların saldırıları karşısında Fransızları kendi hâllerine bırakmamıştır. Fransa da kapitülasyonlardan elde ettiği ayrıcalıkları kaybetmemek için diğer Avrupa devletleri karşısında Osmanlı Devleti'nin yanında yer almıştır.

6. OSMANLI DEVLETİ'NİN DÜNYA GÜCÜ HÂLİNE GELMESİ

Osmanlı Devleti sınırlar genişledikçe topraklarını korumak ve yeni fetihler yapabilmek amacıyla güçlü bir donanma oluşturmaya çalışmıştır. Kuruluş yıllarında kendi oluşturduğu küçük donanmasını Türk beyliklerinin denizcilik birikimlerinden faydalanarak geliştirmiştir. Fatih Sultan Mehmed döneminde donanma, ateşli silahlarla güçlendirilmiştir. II. Bayezid'in izlediği stratejik politikalar sayesinde tersane sayısı artırılmış, büyük gemiler ve uzun menzilli toplar kullanılmıştır. Osmanlı Devleti, II. Bayezid döneminde denizlerde Venedik, Ceneviz, İspanya ve Portekiz donanmalarına karşı mücadele etmiştir. Denizlerdeki mücadeleler Osmanlı Devleti'nin 15 ve 16. yüzyıllardaki stratejik rakiplerine karşı üstünlük kurmasını sağlayacak politikalara dönüşmüştür.

1519'da Habsburglardan V. Karl ile birlikte Fransa Kralı I. François, Mukaddes Roma-Germen İmparatorluğu tahtına adaylıklarını açıklar Avrupa'nın bütün güçlerini Osmanlılara karşı seferber edeceklerine dair söz verirler. Ancak iki Avrupa hükümdarının birbirine düşmesi Osmanlılara fayda sağlamıştır.

Rodos'un Fethi (1522): Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sonucunda Hindistan'dan Doğu Akdeniz limanlarına kadar Baharat Yolu'nun denetimi Osmanlıların eline

geçmişti. Mısır'ın alınmasıyla İstanbul ile Mısır arasında deniz ticareti yoğunlaşmıştı. Deniz yolu üzerindeki Rodos Adası'na hâkim olan Saint Jean (Sen Jan) şövalyelerinin elinde bulunmaktaydı. Şövalyelerin ticaret gemilerine zarar vermesi üzerine Kanuni Sultan Süleyman, Rodos üzerine harekete geçti. Beş ay süren kuşatmanın ardından Rodos fethedilmiştir. Böylece Mısır deniz yolunun güvenliği sağlanmıştır.

Preveze Deniz Muharebesi (1538): Kanuni Dönemi'nde Osmanlı Devleti mücadelesini yalnız karada değil denizlerde de devam ettirmiştir. Alman İmparatoru Şarlken, İspanya Krallığı ile birlikte kurdukları donanmanın başına ünlü denizci Andrea Doria'yı (Andre Dorya) getirmiştir. Andrea Doria komutasındaki müttefik donanması 1532'de Mora kıyılarına saldırarak Osmanlıların elinde bulunan İnebahtı ve Koron kalelerini almıştır. Bunun üzerine Kanuni Sultan Süleyman, Barbaros olarak tanınan Hızır Reis'i İstanbul'a çağırmıştır.

1532'de İstanbul'a doğru yola çıkan Barbaros döneminin deneyimli denizcilerinden on sekiz kaptan ile birlikte İstanbul'a doğru yola çıkmıştır. Andrea Doria üzerine gitmiştir. Doria İtalya'ya kaçmıştır. 1533 yılında İstanbul'a gelen Hızır Reis, Kanuni Sultan Süleyman tarafından kaptanıderyalığa getirilmiştir. Hızır Reis, kaptanıderya oluktan sonra Barbaros Hayreddin Paşa olarak anılmıştır.

Barbaros'un Osmanlı donanmasının başına geçmesiyle Osmanlılar denizde de hâkimiyet kurmaya başlamıştır. Barbaros, Akdeniz'de faaliyet gösteren denizci akıncılarını kendisine bağlayarak donanmasını güçlendirmiştir. Osmanlılar tarafında bu gelişmeler yaşanırken papanın öncülüğünde İspanya, Venedik, Malta Şövalyeleri, Portekiz, Cenova gibi devletler bir araya gelerek Osmanlılara karşı bir ittifak oluşturmuştur. Avrupa devletleri ittifak yapmalarına rağmen aralarında birbirlerine karşı güven duymuyorlardı. Barbaros düşman donanması arasındaki bu durumun farkında idi.

Haçlı donanmasının başına Andrea Doria getirildi. Düşman donanmasının hareket etmesi kararlaştırıldı. Barbaros, Haçlı donanmasının harekete geçtiğini haber alınca İstanbul'dan ayrılmıştır. Barbaros komutasındaki Osmanlı donanması 24 Eylül 1538 tarihinde Preveze Limanı'na ulaşmıştır. Haçlı donanması sayıca üstün ve daha

BİLGİ KUTUSU

Barbaros kardeşler olarak tanınan İshak, Hızır Reis, Oruç Reis ve İlyas Reis Osmanlı denizciliğinin önemli isimlerindendir. İshak Midilli'de kalmıştır. İlyas, II. Bayezid döneminde deniz savaşında şehit düşmüştür. Oruç Reis, 1518'de İspanyollarla yaptığı mücadelede şehit olmuştur.

büyük gemilere sahip idi. Barbaros, Haçlı donanmasının üstünlüğünden dolayı açık denizlerde karşılaşmak istememiştir. Barbaros, Preveze Körfezi'nin içinde büyük gemilerin geçemeyeceği bir sığlığın arkasına gizlenerek düşmanın açık vermesini beklemiştir. Haçlı donanması Preveze açıklarından ayrılmıştır. 27 Eylül'de Barbaros, güçlükle ilerleyen Haçlı donanmasını takip etmiştir. Barbaros Hayreddin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması Andrea Doria komutasındaki 262 gemiden oluşan haçlı donanmasını Preveze önlerinde yakalayarak 28 Eylül 1538'de büyük bir bozguna uğratmıştır (Görsel 1.8).

Görsel 1.8: Preveze Deniz Zaferi

Preveze Deniz Zaferi sonucunda Osmanlı Devleti Akdeniz'de bulunduğunu göstermiştir. Zaferin kazanıldığı 28 Eylül günümüzde Türk Denizcilik Günü olarak kutlanmaktadır.

Trablusgarp'ın Fethi (1551): Preveze Zaferi'nden sonra Venedik Osmanlılarla müttefik hâline gelmiştir. Osmanlı Devleti, İstanbul'dan Cezayir'e kadar bütün Akdeniz'i kontrol altına almıştır. Barbaros Hayreddin Paşa'nın ölümünden sonra yerine Turgut Reis geçmiştir. Turgut Reis, İspanyollar tarafından Tunus topraklarından çıkarılmaya çalışılmıştır. İspanyolların saldırması üzerine Turgut Reis yenilerek çekilir ancak bu durum Turgut Reis'i yıldırmaz. İspanyollar tarafından kontrol edilen Akdeniz'de mücadelesine devam eder. Piyale Paşa ve Uluç Ali Paşa ile birlikte Rodos üzerine 1551 yılında bir sefer düzenlemiştir. Bu sefer sonucunda Rodos'u fethederek Trablusgarp'ı almıştır. Turgut Reis, bu başarısından dolayı Kanuni Sultan Süleyman tarafından Trablusgarp Beylerbeyi olarak atanmıştır.

Cerbe Deniz Savaşı (1560): Trablusgarp Beylerbeyi olan Turgut Reis, Kuzey Afrika kıyılarının güvenliğini sağlamak için Cerbe Adası'nın alınması gerektiğini biliyordu. Bundan dolayı İspanyolların elinde bulunan adayı kuşattı. Kuşatmanın başlamasının ardından haçlı donanmasının gelmesi üzerine kuşatmayı kaldırarak İstanbul'dan yardım talep etti. Bu yardım talebinin ardından Kaptanıderya Piyale Paşa donanmanın başında Cerbe Adası önlerine gelerek Haçlıları bozguna uğratmıştır.

Malta Kuşatması (1565): Malta Adası, Saint Jean şövalyelerinin elinde bulunuyordu. Şövalyeler Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hâkimiyetinin önünde engel oluşturmak-taydı. Kaptanıderya Piyale Paşa, Avrupa devletlerinin üs olarak kullandıkları bu adayı kuşatmıştır ancak kış şartlarından dolayı kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmıştır.

Sakız Adası'nın Fethi (1566): Malta'nın kuşatılmasından bir yıl sonra kaptanıderya Piyale Paşa Osmanlı Devleti'ne vergisini ödemeyen Cenevizlilerin elindeki Sakız Adası'nı kuşatmıştır. Ada, Cenevizliler ile savaş yapılmadan fethedilmiştir.

Kıbrıs Adası'nın Fethi (1571): Yavuz Sultan Selim döneminde Memlûk Devleti'nin ortadan kaldırılmasından sonra Venedik onlara verdiği Kıbrıs vergisini Osmanlı Devleti'ne ödemeye başlamıştır. Doğu Akdeniz'in hâkimiyetinin sağlanması açısından Kıbrıs'ın Venediklilerin elinde bulunması sakıncalı görülmüştür. 1569 yılında Fransa ile kapsamlı bir kapitülasyon imzalanması Kıbrıs'ın alınması için hazırlıkların yapıldığını göstermektedir. 1570 yılında Mısır'dan şeker ve pirinç getiren bir geminin Kıbrıs'ta barınan korsanlar tarafından zapt edilmesi üzerine Kıbrıs Seferi'ne karar verilmiştir. Kıbrıs'ın Fethi için Lala Mustafa Paşa görevlendirilmiştir. On bir ay süren kuşatmanın ardından 1571 yılında Kıbrıs'ın Fethi gerçekleştirilmiştir. Kıbrıs'ın fethedilmesinin ardından Anadolu'dan önemli sayıda Türk getirilerek adada iskânı sağlanmıştır.

İnebahtı Deniz Muharebesi (1571): Kıbrıs'ın büyük bir bölümünü kaybeden Venedik, Osmanlı Devleti ile gizliden gizliye barış görüşmeleri yürütüyordu ancak 1571 Nisan'ında Venedik, Osmanlı Devleti ile barış yapmaktan vazgeçti. Hızlanan diplomatik görüşmeler sonunda papalık, İspanya ve Venedik'in katıldığı haçlı ittifakı oluşturuldu. Haçlı donanması Osmanlı donanması üzerine harekete geçti. Osmanlı donanması kaptanıderya Müezzinzâde Ali Paşa komutasında Kıbrıs yakınlarında İnebahtı'ya ulaştı. Haçlılar Osmanlı donanması ile İnebahtı'da karşılaşmaya karar verdiler. Don Juan komutasındaki haçlı donanması ile Osmanlı donanması İnebahtı Körfezi önlerinde karşılaştı. Haçlı donanması 243 gemi, 37.000 askerden oluşurken Osmanlı donanması 230 gemi ve 25.000 askerden oluşmaktaydı. Haçlılar, İnebahtı önlerinde Osmanlı donanması karşısında üstünlük sağladılar (Görsel 1.9).

İnebahtı Deniz Muharebesi'nde Osmanlı donanmasının büyük bir kısmı yok edilmiştir. 190 Osmanlı gemisi batmış veya haçlıların eline geçmiştir. Kaptanıderya Müezzinzâde Ali Paşa ve yüzlerce Osmanlı amirali şehit düşmüştür. Donanmamızdaki 20.000 asker şehit olurken 3845 asker Haçlılara esir düşmüştür.

Görsel 1.9: İnebahtı Deniz Muharebesi

DÜŞÜNELİM

İnebahtı Deniz Muharebesi'nin kaybedilmesi Osmanlı deniz gücünü nasıl etkilemiş olabilir?

BİLGİ KUTUSU

İnebahtı Muharebesi'nden sonra dağılan Osmanlı donanmasını toparlamakla görevlendirilen Uluç Ali Paşa'ya hizmetlerinden dolayı "Kılıç" unvanı verilmiştir.

İnebahtı Deniz Muharebesi Osmanlı Devleti'nin denizlerde uğradığı ilk büyük yenilgidir. Osmanlı Devleti yeni bir donanma hazırlıklarına başlamıştır. Uluç Ali Paşa 28 Ekim 1571 tarihinde Cezayir Beylerbeyliği ile birlikte kaptanıderyalığa getirildi.

Venedik, İnebahtı Deniz Muharebesi'nin ardından Osmanlı yönetiminin niyetini anlamak ve kendi lehlerine barış antlaşması yapmak için İstanbul'da bulunan elçisini görevlendirmiştir. Venedik elçisi Barbaro ile Sokullu Mehmet Paşa arasında görüşmeler yapılmıştır. Sokullu, elçiye "*Sizden bir krallık yer almakla, bir kolunuzu kesmiş olduk. Siz ise donanmamızı mağlup etmekle sakalımızı tıraş ettiniz. Kesilmiş bir kol yerine gelmez, ama tıraş edilmiş sakal evvelkinden daha gür çıkar.*" cevabını vermiştir.

1571 yılının kış ayları donanma için hazırlık yapmakla geçirildi. Anadolu'nun birçok bölgesinden gemi yapımı için gerekli malzemeler tersanelere gönderildi. 13 Haziran 1572 tarihinde 20.000 asker konulmuş 250 kadirgadan oluşan Osmanlı donanması Kılıç Ali Paşa komutasında denize açılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin İnebahtı Deniz Muharebesi'nin ardından 250 kadirgalık yeni bir donanma hazırlamış olması düşmanlarının gözünü korkutmuştur. Donanmanın hazırlanmasının ardından Venedik ile Osmanlı Devleti arasında 7 Mart 1573'te antlaşma imzalanmıştır.

Fas'ın Osmanlı Himayesine Girmesi (1576): Osmanlı Devleti, Venedik ile antlaşma yaptıktan sonra İspanyolların elinde bulunan Tunus'u ele geçirmiştir. Tunus'un alınmasıyla Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika kıyılarındaki toprakları birleştirilmiştir. 1576 yılında Osmanlı Devleti, Fas'ı Portekizlilerin istilasından kurtarmıştır. Fas, Osmanlı himayesi altına girmiştir. Fas'ın alınmasıyla Osmanlı Devleti'nin sınırları batıda Atlas Okyanusu'na kadar genişlemiştir.

6.1. Osmanlı'nın Stratejik Politikaları

Osmanlı Devleti 15 ve 16. yüzyıllardaki stratejik rakiplerine karşı kara ve deniz ticaret yollarını kontrol altına alma siyaseti takip etmiştir. Fatih Sultan Mehmed ile başlayan süreç II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim

dönemlerinde de devam etmiştir. Yavuz Sultan Selim bu politikasını gerçekleştirmek amacıyla Mısır üzerine sefere çıkmıştır.

Ege Adaları, Bizans hâkimiyeti altında iken Venedik ve Ceneviz gibi güçlü denizci devletlerin aralarında mücadele sebebi olmuştur. Bu devletler Doğu Akdeniz’de önem taşıyan ticarete egemen olmak istiyorlardı. 1390 yılında Gelibolu tersanesinin inşasına başlanmasıyla birlikte Osmanlı Devleti Anadolu’nun batısındaki kıyıları ve limanları hâkimiyeti altına almaya başlamışlardır. İstanbul’un Fethi’nden sonra denizcilik faaliyetleri artmaya başlamıştır.

Osmanlı Beyliği’nin teşekkülünde denizciliğe pek önem verilmemekle birlikte beyliğin genişlemesi ile gemicilik faaliyetleri de başlamıştır. Bu faaliyetler sonucunda gözler adalara çevrilmiştir. İstanbul’un Fethi sırasında Bizans’ın elinde İmroz, Limni ve Taşoz Adaları bulunuyordu. Diğer adalar ise Venedik, Ceneviz ve Rodos şövalyeleri arasında paylaşılmıştı. Osmanlı Devleti, Ege’de bulunan adaların üzerine kuvvet göndererek adaların teker teker alınmasını sağlamıştır. Adaların Osmanlı hâkimiyetine girmesi devletin uyguladığı uzun vadeli politikalarının başlangıcını oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti bu politikası sayesinde adaların hâkimiyetini ele geçirerek bütün denizlerin hâkimiyetini sağlamış olacaktır. Denizlerdeki bu yaklaşım Osmanlı Devleti’nin uzun süreli olarak denizlerde hâkim olmasını sağlayacak ve dünya gücü hâline gelmesinde etkili olacaktır.

Osmanlı-Venedik: Osmanlı Devleti’nin Venedik ile ilişkileri Fatih Sultan Mehmed döneminde başlamıştır. Akdeniz ticaretinin canlandırılması amacıyla yapılan hareketlenme 1463 yılından 1479 yılına kadar devam edecek olan savaşların yaşanmasına neden olmuştur. Bu savaşlar sonucunda üstünlüğü ele alamayacağını anlayan Venedik, Osmanlı Devleti ile barış antlaşması yapmak zorunda kalmıştır.

Osmanlı-Ceneviz: Osmanlı Devleti’nin Ceneviz ile ilişkileri ticari ilişkiler biçiminde 14. yüzyılda başlamıştır. İki devlet arasındaki iş birliği ve ortak çalışma 15. yüzyılda çığır çatışmasına dönüşmüştür. İlişkiler bu yüzyılın ortalarında oldukça ileri düzeydedir. İki devlet arasında yapılan görüşmelerde Ceneviz, Osmanlı Devleti’nin stratejik rakibi olmasına rağmen uygulanan politik yaklaşımlardan dolayı Ceneviz’in devletin yanına çekilmesi gerçekleştirilmiştir. Cenevizliler bu yakınlaşmanın sonucunda ticari çıkarlarını korumayı isterken birtakım ekonomik ayrıcalıklar elde etmişlerdir.

Ceneviz Hükûmeti’nin takip ettiği politikalar iki devlet arasındaki ilişkilerin uzun süre devam etmesini sağlamıştır. İstanbul’un fethedilmesinin ardından Cenevizliler Doğu Akdeniz, Adalar Denizi ve Karadeniz’i terk etmek zorunda kalır. 1453 yılından itibaren başlayan bu dönüşümün tamamen gerçekleşmesi 1475 yılına dek sürmüştür. Cenevizliler Akdeniz’i ekonomik olarak kontrolleri altında bulundurdıklarından politik gelişmelerde de söz sahibiyken sahayı terk etme sürecinde Akdeniz’in politik gelişmelerindeki siyasi nüfuzlarını İspanyollara devretmişlerdir. Cenevizliler, 1481 yılından sonra doğudaki ilişkilerini savunma müdahaleleri ve Türklerle ticari alışveriş ile sınırlandırmıştır. Cenevizliler ekonomik alandaki kontrolleri dolayısıyla Akdeniz’deki politik gelişmelerde söz sahibi olmuşlardır.

Osmanlı-Portekiz: Portekizliler, 16. yüzyılın başlarından itibaren Hint deniz yollarına hâkim olmaya başlamışlardır. Bu hâkimiyet Akdeniz ticaretinin büyük bir darbe almasına neden olmuştur. Hint Deniz Seferleri başarılı olmamasına rağmen Osmanlılar Hindistan'dan Akdeniz'e mal akışını sağlamışlardır. Portekizlilerle yapılan mücadeleler sonucunda Yemen ve Habeşistan'da Osmanlı hâkimiyeti kurulmuştur.

Osmanlı-İspanya: Yavuz Sultan Selim, Osmanlı Devleti'nin deniz aşırı ülkelerini birleştirmek amacıyla Akdeniz hâkimiyetini ele geçirmek istemiştir. Yavuz Sultan Selim Safeviler ve Memlûklerin tehlikelerini azaltmaya çalışmıştır. Orta ve Batı Akdeniz, Hristiyan dünyasının etkisi altında kalmıştır. Osmanlılar ile İspanyolların askerî, siyasi ve coğrafi çıkarlarının aynı alanda örtüşmesi iki devlet arasında açık bir çatışma ortamı oluşturmuştur. Venedik ile 1502 yılında yapılan savaşın sona ermesi Osmanlılar ile İspanyolların etki alanını sınırlandırmıştır. Yavuz Sultan Selim döneminde İspanya, Akdeniz sularındaki siyasi ve ekonomik gelişmeler sürecini deniz korsanlığı faaliyetleriyle yönlendirmeye çalışmıştır. Buradaki hâkimiyet korsanlık biçiminde gelişmiştir. Yavuz Sultan Selim; Venedik, Cenova ve Rodos Adası'ndan gelen korsan gemilerine karşı koymak için yeni bir donanma oluşturma politikası geliştirmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Safevi ve Memlûk tehlikelerini ortadan kaldırmak için yoğunlaşması Akdeniz hâkimiyetinin Hristiyan dünyasının etkisi altında kalmasına neden olmuştur.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde denizlerdeki fetihler yeni seferlerin düzenlenmesini sağlamıştır. Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Cezayir önlerinde yenilmesi Barbaros'un deniz gücünün ve yeniçeri kuvvetlerinin yenilmezlik unvanının artmasını sağlamıştır.

Osmanlı-Habsburg: Kanuni döneminde Osmanlıların asıl hedefi Batı olmuştur. Bu dönemde Habsburg İmparatorluğu akrabalık bağıyla Avrupa'nın büyük bir kısmına sahip olmuştur. Osmanlı fetih politikası Macaristan içerisine ilerleme sürecini başlatmıştır. Mohaç Muharebesi'nin kazanılmasının ardından Macaristan'ın Osmanlı Devleti'ne katılması Osmanlı-Avusturya ilişkilerini fiilen başlatmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı Devleti, Habsburglara karşı üstünlüğünü kabul ettirmiştir. Osmanlı Devleti 1529 I. Viyana Kuşatması ve 1532 Alman Seferi'nin ardından 1533 yılında İstanbul Antlaşması'nı imzalayarak Avusturya'ya karşı yaptığı savaşları bitirmiştir. Avusturya, Macaristan üzerindeki Osmanlı hâkimiyetini kabul etmekle birlikte Macaristan üzerindeki iddialarından vazgeçmemiştir. Bunun üzerine taraflar karşı karşıya gelmişler ve 1547 yılındaki antlaşmaya kadar devam etmiştir. Bu antlaşmadan sonra da Habsburglar ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler düzelmemiş ve yeni antlaşmalar imzalanmıştır.

Osmanlı Habsburg ilişkileri II. Selim döneminde de devam etmiştir. 1568 yılında taraflar arasında Edirne Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma sekiz yıl geçerli olmasına rağmen süresi dolmadan Avusturya'nın talebi üzerine sekiz yıl geçerli olacak şekilde 1574 ve 1576 yıllarında Avusturya ile iki yeni antlaşma daha imzalanmıştır. 1576 yılında imzalanan antlaşma sonucunda sınırlarda sorunlar meydana gelmiştir. Bu durum 1592 yılında savaşların yeniden başlamasına neden olmuştur.

Osmanlı-Safevi: Yavuz Sultan Selim döneminde Safevi tehlikesi ortadan kaldırılmıştı. Kanuni döneminde mecbur olmadıkça İran üzerine sefere çıkılmamıştır. Kanuni döneminde İran üzerine 1533 yılında iki ordu ile Irakeyn Seferi'ne çıkmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin temel politikasını Batı ile olan ilişkiler belirlemiştir. Bu seferde sonuç alınamamıştır. 1548 ve 1553 yıllarında iki İran seferine daha çıkmıştır. Bu sefer Osmanlı topraklarına saldıran Safevilere cevap vermek amacıyla yapılmıştır. Bu seferlerin sonucunda Osmanlı Devleti ile İran arasında 29 Mayıs 1555'te Amasya Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti Safevilere karşı dostane bir siyaset takip etmiştir. Safevilerle yapılan mücadele Osmanlı Devleti'nin dinî-siyasi anlayışının değişmesine neden olmuştur.

6.2. Osmanlı Siyasetinin Etkileri

Roma Katolik Kilisesi'ne Karşı Ortodoksluğun ve Protestanlığın Himaye Edilmesi: Osmanlıların Balkanlarda görünmesi ile birlikte Ortodoks halk, papalıkla Macar Krallarının Katoliklik propagandasından ve onlara mezhep değiştirmeleri için yapılan baskıdan kurtulmuştur. Devlet, Ortodoks Kilisesi'ne karşı koruyucu bir politika gütmüş, kilisenin bütün ayrıcalıklarını ve hiyerarşisini aynen tanımıştır.

İstanbul'un fethedilmesi için yapılan hazırlıklar esnasında Bizans İmparatoru, Osmanlılara karşı şehri savunmak amacıyla ittifak arayışına girmişti. Bu ittifak arayışı içinde Bizans İmparatoru, papaya başvurarak Ortodoks Kilisesi'ni Vatikan ile birleştirmeye hazır olduğunu bildirmişti. Kuşatma için yapılan hazırlıkların tamamlanması üzerine kiliselerin birleştirildiği ilan edildi. Papanın ve Avrupa'nın ileri sürdüğü şartlara göre Ortodoks Kilisesi'nin lağvedilmesi ve mensuplarının Katolikliği kabul etmesi isteniyordu ancak bu durum tartışmalara neden olmaktaydı. *"Ayasofya'da bir kardinal külâhı yerine, Türk sarığı görmeyi tercih ederim!"* sözü sürekli tekrarlanıyordu. Türklerin dinlere saygılı olmalarından hareketle Ortodoksluğun kurtulma çaresi belliydi. İstanbul'un Fethi'nin ardından şehre giren II. Mehmed, ilk cuma namazını Ayasofya'da kıldı. Fetihden sonra pek çok kiliseye dokunulmamıştır. İstanbul'un fethedilmesinin ardından Roma döneminden kalan kiliselerden yüz kadar kilise Rumlara bırakılmıştır. Rumların ihtiyacından fazla olan kiliselerin bir kısmı camiye dönüştürülürken bir kısmı yeni getirilen Ermenilere, bir kısmı Türk Ortodokslara tahsis edilmiştir. Fatih dönemiyle birlikte Türkler Roma Katolik Kilisesi'ne karşı Ortodoksları korumaya ve himaye etmeye başlamışlardır. Katoliklerin düşünemedikleri biçimde Ortodoksluk himâye edilmiştir. Katolik Kilisesi'nin başında bulunan papanın fikir ve vicdan hürriyeti karşısında gösterdiği taassup Protestanlığın meydana çıkmasına etken olmuş ve milyonlarca Hristiyan papalıktan ayrılmıştır. İstanbul'da bulunan Patrikhanenin korunması Ortodoksların minnetini kazandırmıştır.

Avrupa Monarşilerinin Varlıklarını Devam Ettirmeleri: Kanuni döneminde Habsburglar, Avrupa'da akrabalık ilişkileri kurarak siyasi varlıklarını devam ettirmekteydi. Habsburgların önündeki en büyük engel Fransa ve İngiltere gibi monarşiler idi. Osman-

lıların Avrupa'daki mücadeleye karışması siyasi dengenin bozulmasına neden olmuştur. Osmanlıların Habsburglarla mücadele etmesi sonucunda İngiltere ve Fransa yaşam alanını genişletmeye başlamıştır. Osmanlıların Alman imparatoru Şarlken'e yaptığı baskılar sonucunda Fransa rahat bir nefes alabilmiştir. Osmanlıların Habsburgların Alman kanadını yıpratmaları sonucunda Protestanlık Almanya'da yayılma imkânı bulmuştur.

Afrika'daki Müslümanların Himaye Edilmesi: Türkler tarihleri boyunca Afrika'nın değişik yerlerine yayılmışlardır. Mısır, Türklerin Afrika'nın değişik yerlerine yayılmalarında merkez olarak görülmüştür. Türkler, Afrika kıtasının farklı istikametlerine yayılmaya başlamıştır. Bir taraftan Akdeniz'in güney sahillerini takip ederek kıtanın batısına doğru ilerlemiş Atlas Okyanusu sahillerine kadar ulaşılmıştır. Diğer taraftan Kızıldeniz'in batı sahilinden güneye doğru giderek Hint Okyanusu sahilleri boyunca ilerlemiştir. Mısır'ın Memlûklerin elinden alınmasından sonra Osmanlı Devleti bu topraklar üzerinde hâkim olmuştur. Kuzey ve Doğu Afrika Osmanlı Devleti'nin idaresine girmiştir. Osmanlılar; Mısır, Habeş, Cezayir, Trablusgarp ve Tunus eyaletlerini sâlyâne (senelik maaş) usulü ile idare ettiler. Osmanlı Devleti, Afrika topraklarındaki Müslümanları himaye etmişlerdir. 16. yüzyılda Afrika kıtası otuz iki eyalete ayrılmış ve Arap nüfusun yaşadığı on üç eyaletin dördünü Mısır, Trablusgarp, Tunus ve Cezayir oluşturmuştur. 16. yüzyılda Afrika'daki Müslümanların neredeyse tamamı Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir. Burada yaşayan Müslümanlar Osmanlı padişahını halife olarak kabul etmişler ve onun adına camilerinde hutbe okutmuşlardır. Habeşistan, Afrika'da 16. yüzyıl boyunca çok geniş topraklarda hüküm sürmüştür. Hristiyan Habeş Krallığı'nın Afrika'da yaşayan Müslümanlarla mücadeleleri Osmanlı Devleti tarafından engellenmiştir. Hatta Osmanlı Devleti, burada yaşayan Müslümanlara ateşli silah kullanmalarını öğretecek eğitici kimseler göndererek bölgedeki varlıklarını uzun süre devam ettirmelerini sağlamıştır.

DÜŞÜNELİM

Osmanlı Devleti'nin uyguladığı uzun vadeli strateji dünya gücü hâline gelmeyi nasıl etkilemiş olabilir?

7. KARA VE DENİZ POLİTİKALARI

7.1. Kıta Gücü Olarak Osmanlı

Osmanlı Devleti kurulduğu dönemde deniz gücüne sahip değildi. Sınırların genişlemesiyle birlikte topraklarını korumak ve denizlerde fetihler yapabilmek amacıyla donanmanın varlığına ihtiyaç duyuldu. Karesioğulları Beyliği'nin alınmasıyla birlikte Osmanlı Devleti donanmaya sahip oldu. Donanmanın geliştirilmesi için tersaneler yaptırıldı.

Osmanlı Devleti öncelikli olarak bir kıta gücü olarak ortaya çıkmıştır. Dönemin diğer büyük kıta güçleri arasında İspanya yer almaktadır. Kıta gücüne sahip olan iki devlet, denizlerde gücü elde tutabilmek için mücadele etmişlerdir. İki kıta gücü olarak ortaya çıkan İspanya ve Osmanlı Devleti; Akdeniz'deki güçlerini piyadeler üzerine dayandırmıştır. 1502 yılında Venedik ile yapılan savaşın sona ermesi iki karasal gücün etki alanının sınırlandırmıştır. İspanya ve Osmanlı Devleti'nin etrafındaki etki alanlarını denetim altında tutmak için mücadele etmeleri deniz gücünün geliştirilmesine ve stratejik noktaların

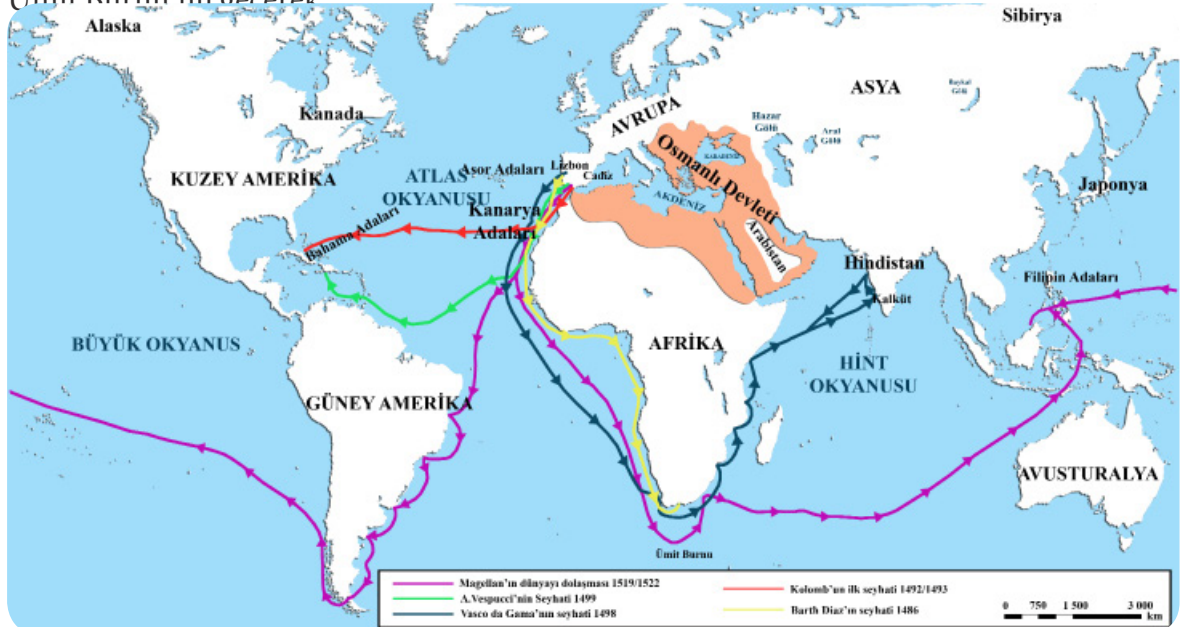
fethedilmesi çabasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin kıta gücüne karşı İspanyollar ve Portekizler doğrudan rakipleri hâline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin batı yönünde ilerlemesiyle birlikte Avusturya (Habsburg İmparatorluğu), Macaristan, Almanya gibi kıta gücüne sahip olan devletlerle mücadele etmek durumunda kalmıştır.

7.2. Coğrafi Keşifler

Avrupalılar 15. yüzyılın sonlarına doğru yeni deniz yolları ve kıtalar keşfetmiştir. Yeni keşiflerin yapılmasıyla birlikte bu coğrafyalara doğru yayılma eğilimi göstermiştir. Bu hareket coğrafi keşifler olarak adlandırılmaktadır. Avrupalı krallar, Asya ve Afrika ülkelerinin altın, gümüş gibi kıymetli madenlerini ele geçirerek nüfuzlarını güçlendirmek istiyorlardı. İpek, baharat, şeker gibi mallara da sahip olmayı arzuluyorlardı. Bu ticaret mallarını ele geçirmeleri ancak İpek ve Baharat Yolu'nun ele geçirilmesi ile mümkün olabilirdi. İpek ve Baharat Yolu'nun denetiminin Türklerin elinde bulunmasından dolayı Avrupalılar alternatif yollar aramaya başladılar. Avrupalıların amacı doğunun zenginliklere kolayca ulaşip sahip olmaktı.

Orta Çağ'da Avrupalılar dünyanın düz bir tepsi biçiminde olduğunu düşünüyorlardı. Antik Yunan ve Roma bilginlerinin yazdıkları eserlerin okunmasıyla dünyanın yuvarlak olduğunu öğrenen Avrupalılar bilimsel çalışmaları yakından takip etmeye başladılar. Deniz kıyısından uzaklaşmaya korkan insanlar bilgi sahibi olmaya başladıkça deniz ile ilgili düşüncelerinde değişiklik oldu. Denizlere dayanıklı gemilerin yapılması, coğrafya bilgisinin gelişmesi ve cesur gemicilerin yetişmesi coğrafi keşiflerin yapılmasında etkili olmuştur.

Coğrafi keşiflerin başlatılması Portekiz sayesinde olmuştur. Portekiz ihtiyaç duyduğu kaynaklara ulaşabilmek için yayılma politikası izlemiştir. İlk olarak Batı Afrika kıyılarına ulaşmışlardır. Portekizli gemici Vasco de Gama (Vasko dö Gama) Ümit Burnu'nu geçerek

Harita 9: Coğrafi Keşifler

Hindistan'a ulaşmayı başarmıştır. Portekizliler Basra Körfezi'nin ve Kızıldeniz'in kontrolünü ele geçirmişlerdir.

İspanya da Portekiz gibi zenginlik kaynaklarına ulaşmayı amaçlıyordu. Cenovalı denizci Kristof Kolomb dünyanın yuvarlak olduğuna ve sürekli batıya giderse Hindistan'ın zenginliklerine ulaşacağına inanmaktaydı. 1492 yılında İspanya adına deniz yolculuğuna çıktığında Kuzey Amerika kıyılarına ulaşmıştır. Buranın Hindistan olduğunu düşünen Kristof Kolomb, yeni bir kıta keşfettiğinin farkına varmamıştır. Kristof Kolomb'un ölümünden sonra Amerigo Vespucci (Ameriko Vespuçi) buranın yeni bir kıta olduğunu ilan etmiştir. Kıtaya onun adından dolayı **"Amerika"** denilmiştir.

İspanya adına yapılan Coğrafi Keşifler'den biri de Macellan'ın dünyayı dolaşmasıdır. Macellan sürekli batıya doğru yol almıştır. Macellan'ın Filipinler'de yerlilerle girdiği çatışmada öldürülmesi üzerine dünya turunu 1522 yılında Del Kano tamamlamıştır. Bu tur sonucunda dünyanın yuvarlak olduğu kanıtlanmıştır.

İspanya ve Portekiz öncülüğünde başlatılan Coğrafi Keşifler'e İngiltere ve Fransa da katılmıştır. İngilizler Kuzey Amerika'nın doğu kıyılarına, Fransızlar Kanada'ya yerleşmiştir.

Coğrafi Keşifler ile Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hâkimiyetinde birtakım değişiklikler yaşanmıştır. Coğrafi Keşifler ile yeni yolların bulunmasıyla eski ticaret yolları önemini yitirmiştir. İpek ve Baharat Yolları gibi Akdeniz'e açılan eski ticaret yolları canlılığını kaybetmiştir. Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan bu yolların önemini yitirmesi Osmanlı ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Osmanlı Devleti bu yollardan aldığı gelirlerden yoksun kalmakla birlikte, Akdeniz'deki ticari hâkimiyetini kaybetmiştir. Akdeniz'de bulunan Venedik, Cenova, Marsilya gibi ticaret merkezleri önemini kaybederken Atlas Okyanusu kıyılarında bulunan Lizbon, Bordo, Rotterdam gibi limanlar önemli birer ticaret merkezi hâline gelmiştir.

ARAŞTIRALIM

Coğrafi Keşifler'in yapılması Osmanlı ekonomisini nasıl etkilemiş olabilir?

7.3. Hint Deniz Seferleri

Coğrafi Keşifler ile Vasco de Gama'nın, Afrika'nın güneyini dolaşarak Hindistan'a ulaşması yeni ticaret yollarının bulunmasını sağlamıştır. Portekizliler sömürgecilik faaliyetlerine başlayarak Hindistan'da koloniler kurmuşlardır. Bununla birlikte Basra Körfezi ve Kızıldeniz gibi önemli su yollarının girişlerini kontrol altına almışlardır. Portekizlilerin bu tutumundan dolayı Hindistan'da bulunan Gücerat Sultanı ve Baharat Yolu üzerinden mal taşıyan tüccarlar Osmanlılar ve Memlûklerden yardım istemiştir. Kanuni Dönemi'nde Osmanlılar Müslümanlara yardım etmek ve Baharat Yolu'nun güvenliğini sağlamak amacıyla harekete geçmişlerdir. Osmanlı Devleti stratejik olarak Akdeniz dışına yönelmiştir. Hint Okyanusu'na açılan Osmanlı Devleti, Portekizliler üzerine dört sefer düzenlemiştir (Görsel 1.10). Osmanlı Devleti bu seferlerden istediği sonucu alamamıştır.

Görsel 1.10: Hint Deniz Seferleri (Temsilî)

1538 yılında başlayıp 1553 yılına kadar devam eden Hint Deniz Seferleri'nde Osmanlı Devleti'nin istediği sonucu alamamasının çeşitli nedenleri vardır. Kızıldeniz'de hazırlanan Osmanlı donanması okyanuslara uygun değildir. Osmanlı denizcilerinin Hint Okyanusu'nu iyi tanınamalarından dolayı Portekiz donanmasını uzaklaştırmak mümkün olmamıştır. Seferlere gereken önem verilmemiştir. Gücerat Sultanı yardım talep etmesine rağmen kendisi gerekli yardımı Osmanlılara sağlamamıştır. Osmanlı Devleti, Hint Deniz Seferleri sırasında başarısız olmasına rağmen Somali kıyıları ile Sudan, Etiyopya ve Yemen'i topraklarına katmıştır.

Osmanlı Devleti, Kanuni'den sonra da Hint Okyanusu üzerindeki nüfuzunu artırma çabasını devam ettirmiştir. I. Selim; Açe Sultanlığı'nın talebi üzerine Kızıldeniz'deki donanmayı askerî yardım ile birlikte Sumatra'ya göndermiştir. Osmanlı Devleti Hint Okyanusu'nda Portekizlilere karşı üstünlük sağlayamamıştır. Sokullu Mehmed Paşa Kızıldeniz'i Akdeniz'e bağlamak için Süveyş Kanalı'nı açmayı istemiştir ancak Süveyş Kanalı projesini gerçekleştirememiştir.

7.4. Atlantik Ülkelerinin Akdeniz'e Yönelmeleri

Coğrafi Keşifler sonucunda Portekiz ve İspanyollar büyük sömürge imparatorlukları kurmuşlardır. Bu sömürgeleri Hollanda, Fransa ve İngiltere gibi Avrupa devletleri takip etmiştir. Atlantik ülkeleri Akdeniz'e nüfuz etme çabası içine girmişler, sömürge imparatorlukları oluşturma yarışına başlamışlardır. Sömürgeci devletler altın, gümüş gibi kıymetli madenleri ele geçirmişlerdir. Bunların yanında tütün, pamuk, şeker pancarı gibi tarımsal ürünleri kendi ülkelerine taşımışlardır. Ham madde olarak ülkelere götürdükleri malzemeleri işleyerek yeniden ele geçirdikleri bölgelere göndermişlerdir. Bu durum Avrupada sermaye ve güç kaynağını oluştururken zenginliğin de kaynağı olmuştur.

NELER ÖĞRENDİK?

Osmanlı Devleti'nin 1453-1520 yılları arasında gerçekleştirdiği başlıca siyasi gelişmelerin neler olduğunu ve bu gelişmelerin kronolojik olarak sıralanmasını, tarih şeridi ve haritalar üzerinde öğrendik.

Osmanlı Devleti'nin başına geçen Şehzade Mehmed'in, İstanbul'u almak için hazırlıklar yaptığını, yapılan hazırlıklar sonunda 6 Nisan 1453 tarihinde İstanbul'un kuşatıldığını, kuşatmanın ardından 29 Mayıs 1453 tarihinde İstanbul'un fethedildiğini öğrendik. İstanbul'un fethedilmesiyle birlikte Yeni Çağ'ın başladığını ve Bizans İmparatorluğu yıkılarak II. Mehmed'e "Fatih" unvanı verildiğini öğrendik. Bu durumun Osmanlı Devleti'nin yapacağı yeni seferlere zemin hazırladığını, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'un ardından fetih hareketlerine devam ettiğini, Balkanlarda, Anadolu'da ve Karadeniz'de yeni yerler fethettiğini öğrendik. Fatih Sultan Mehmed'in ardından Osmanlı tahtına II. Bayezid'in geçtiğini, onun döneminde Osmanlı Devleti'nde fetihlerin durduğunu, Cem Sultan meselesinin siyasi olarak Osmanlı Devleti'ne karşı kullanıldığını öğrendik.

II. Bayezid'in ardından Osmanlı Devleti'nin başına geçen Yavuz Sultan Selim'in, Doğu'ya sefere çıktığını, Şah İsmail tehlikesinin ortaya çıkmasının ardından 1514 yılında Safeviler üzerine sefere çıkan Sultan Selim'in, Çaldıran Muharebesi'nde Safevileri yenilgiye uğrattığını, sefer dönüşünde 1515 Turnadağ Muharebesi ile Dulka-diroğulları Beyliği'nin Osmanlı Devleti'ne bağlandığını, Mısır Memlûkluları üzerine Mercidabık ve Ridaniye Seferleri'nin yapılarak Memlûk Devleti'nin ortadan kaldırıldığını öğrendik.

1520-1595 yılları arasındaki süreçte meydana gelen gelişmeler tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterilmiştir.

Yavuz Sultan Selim'in ardından Osmanlı tahtına Sultan Süleyman'ın geçtiğini I. Süleyman'ın çıkardığı kanunlardan dolayı "Kanuni" olarak anıldığını, Kanuni Sultan Süleyman'ın, Balkanlar üzerine sefere çıktığını, bu seferinde Habsburg İmparatorluğu ile Doğu Avrupa'da hâkimiyetini sağlamak için mücadele ettiğini, hâkimiyetini sağlarken oluşabilecek ittifakları önlemek için ekonomi politikaları uyguladığını, Fransa'ya verilen ilk kapitülasyonların ekonomik politikaların temelini oluşturduğunu, Osmanlı Devleti'nin denizlerde üstünlüğü sağlaması ve uyguladığı uzun vadeli stratejiler sayesinde dünya gücü haline geldiğini öğrendik.

Osmanlı Devleti'nin kara ve deniz politikaları uyguladığını, Akdeniz hâkimiyetini elde etmek için çalışmalar yaptığını, Hint Deniz Seferleri'ni gerçekleştirdiğini öğrendik.

1. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

I. Kırım'ın Fethi

II. İtalya Seferi

III. Sinop'un Alınması

IV. Sırbistan'ın Alınması

1. Yukarıda verilen olaylardan hangisi diğerlerinden daha önce gerçekleşmiştir?

- A) I
- B) II
- C) III
- D) IV

2. Aşağıdakilerden hangisi İstanbul'un Fethi'nin sebepleri arasında değildir?

- A) Yeni Çağ'ın başlaması
- B) İstanbul'un ticaret yolları üzerinde bulunması
- C) Hz. Muhammed'in hadisinin olması
- D) Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü bozması

3. Aşağıdakilerden hangisi İstanbul'un Fethi'nin sonuçlarından biri değildir?

- A) II. Mehmed'e Fatih unvanının verilmesi
- B) Haçlı Seferleri'nin başlaması
- C) Bizans İmparatorluğu'nun yıkılması
- D) Orta Çağ'ın kapanması

4. Aşağıdakilerden hangisi Yavuz Sultan Selim'in Anadolu ve İran coğrafyasında hâkimiyet kurma çabalarının siyasi sonuçlarından biridir?

- A) Kutsal emanetlerin İstanbul'a getirilmesi
- B) Osmanlı maliyesinin güçlendirilmesi
- C) Şii tehlikesinin ortadan kaldırılması
- D) Dulkadiroğulları Beyliği'ne son verilmesi

5. Aşağıdakilerden hangisi I. Selim Dönemi'nde Osmanlı-Memlûk ilişkilerinin ekonomik sonuçlarından biridir?

- A) Abbasi halifeliğinin Memlûklere geçmesi
- B) Kutsal emanetlerin İstanbul'a getirilmesi
- C) Baharat Yolu'nun Osmanlılara geçmesi
- D) Hicaz su yolları meselesinin ortaya çıkması

6.

- I. Rodos'un Fethi
- II. Kıbrıs'ın Fethi
- III. I. Viyana Kuşatması
- IV. Amasya Antlaşması

Yukarıdaki gelişmelerden hangisi diğerlerine göre daha sonraki bir tarihte gerçekleşmiştir?

- A) I
- B) II
- C) III
- D) IV

7. Osmanlı Devleti'nde I. Süleyman "Kanuni" olarak anılmıştır.

Buna göre;

- I. Adaletli bir yönetim anlayışı benimsemesi
- II. Yeni kanunlar çıkarması
- III. Avrupa'da sınırları genişletmesi

durumlarından hangileri "Kanuni" olarak anılmasının gerekçeleri arasında gösterilebilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) II ve III

8. Osmanlı Devleti'nin

- I. Venedik
- II. Ceneviz
- III. Memlûk

devletlerinden hangileri ile olan ilişkileri devletin dünya gücü hâline gelmesinde etkili olmuştur?

- A) Yalnız I
- B) I ve II
- C) II ve III
- D) I, II ve III

9. Osmanlı Devleti 15 ve 16. yüzyıllarda hangi devletleri stratejik rakip olarak görmemiştir?

- A) Fransa
- B) Venedik
- C) Ceneviz
- D) İspanya

10. Aşağıdakilerden hangisi Coğrafi Keşifler'in Osmanlı Devleti'nde neden olduğu olumsuz etkilerden biri olarak gösterilemez?

- A) Enflasyonun oluşması
- B) Baharat Yolu'nun önemini yitirmesi
- C) Sömürgeciliğin oluşması
- D) İstanbul'un fethedilmesi

2.

ÜNİTE

SULTAN VE OSMANLI MERKEZ TEŞKİLATI

● Hazırlık Soruları

1. Topkapı Sarayı'nın devlet adamı yetiştirilmesindeki rolü nedir? Araştırınız.
2. Topkapı Sarayı'nın bölümleri nelerdir? Araştırınız.
3. Tarihî olaylar değerlendirilirken bugünün bakış açısı ile mi değerlendirilmelidir, niçin?
4. Osmanlı Devleti'nde merkezî otoriteyi güçlendirmeye yönelik düzenlemeler nelerdir? Araştırınız.

● Neler Öğreneceğiz?

Bu üniteyi tamamladığınızda;

1. Topkapı Sarayı'nın devlet idaresinin yanı sıra devlet adamı yetiştirilmesinde ve şehir kültürünün gelişmesindeki rollerini,
2. Sarayın padişahların ikametgâhı olmakla beraber devletin idare edildiği ve devlet adamı yetiştirilen merkez olduğunu,
3. Osmanlı merkezî idaresinde padişahın dışında görevlilerin bulunduğunu,
4. Osmanlı Devleti'nde merkezî otoriteyi güçlendirmeye yönelik düzenlemelerin neler olduğunu,
5. Devlet idarecisinin sahip olması gereken vasıfların neler olduğunu,
6. Şehzade yetiştirme usulü ile bunun Osmanlı yönetimine etkilerinin neler olduğunu öğreneceksiniz.

● Anahtar Kelimeler

- Enderun
- Birun
- Veraset

1. OSMANLI DEVLET YÖNETİMİ

Osmanlı Devleti, devlet yönetiminde eski Türk devletlerinin uyguladıkları töre ile İslam hukukunu benimsemiştir. Hükümdar devlet yönetiminde tek başına karar vermemiştir. Önemli meselelerde devlet adamlarının fikirlerinden faydalanmıştır. Osmanlı Devleti, Bursa ve Edirne’de birer saray yaptırmıştır. İstanbul’un fethedilmesinin ardından İstanbul’da Topkapı Sarayı inşa ettirilmiştir.

1.1. Merkez Yönetimi

Osmanlı Devleti’nde padişah **payitaht** adı verilen yönetim merkezinde oturmuş, devleti **saray** adı verilen yönetim merkezinden yönetmiştir. Saraylar aynı zamanda Osmanlı padişahlarının ikametgâhı olarak kullanılmıştır. Saray, devletin idare edildiği bir yer olmakla beraber devlet adamı yetiştirilmesinde de merkez olarak görülmektedir.

Fatih, İstanbul’u fethettikten sonra İstanbul’da Topkapı Sarayı’nı yaptırmıştır (Görsel 2.1). Edirne’de bulunan saray halkı ve teşrifatı Topkapı Sarayı’nın yapılmasından sonra İstanbul’a taşınmıştır.

Görsel 2.1: Topkapı Sarayı

Birun: Topkapı Sarayı’nın dış bölümüdür. Sarayın ana giriş kapısı Babüsselam’dan girildikten sonraki geniş avlunun yer aldığı bölümdür. Burada Kubbealtı adı verilen Di-vân-ı Hümayun ve devlet işlerinin yürütüldüğü daireler bulunmaktadır.

Enderun: Topkapı Sarayı’nın iç bölümüdür (Görsel 2.2). Fatih Sultan Mehmed tarafından kurulmuştur. Bu kuruluşun amacı devletin merkez ve taşra yönetimi ile orduda görev alacak kişileri yetiştirmektir.

Enderun kendi içinde Arz Odası, Hazine-i Hümayun ve Enderun Mektebi olmak üzere bölümlere ayrılmıştır. Arz Odası'nda padişah yabancı elçileri kabul etmiştir. Enderun devşirme yöntemiyle yetiştirilen gençlerin bulunduğu bölümdür. Enderun yedi odadan oluşmaktadır. Bu odalar Has Oda, Hazine Odası, Büyük Oda, Küçük Oda, Kiler Odası, Seferli Odası ve Doğancılar Odası adlarını almaktadır. Odalardaki eğitim süresi 1-2 yıl arasında olmuştur. Bütün dersler Türkçe okutulmuştur. Kur'an-ı Kerim, tefsir, hadis, kelam gibi dinî konularla birlikte dil, edebiyat, tarih, coğrafya, matematik gibi pozitif bilimler de okutulmuştur. Bunların yanında saray geleneği, görgü kuralları, protokol kaideleri ve bürokratik işler öğretilmiştir. Ok ve cirit atma, ata binicilik, güreş gibi sporlar yaptırılmış, musiki, hat, minyatür, cilt, tezhip gibi el sanatları öğretilmiştir.

Devşirme sistemiyle edinilen acemi oğlanların en zeki ve yetenekli olanlar Enderun'a alınmıştır. Devşirme sistemiyle alınan kimselerden özel olarak seçilenler eğitildikten sonra padişahın hizmetinde yer almak için görevlendirilmiştir. Enderun'da eğitimlerini tamamlayan devşirmeler veziriazamlık makamına kadar yükselebilmekteydiler.

Harem: Osmanlı Devleti'nde padişahın ailesi ve saray kadınlarının gündelik hayatlarını geçirdikleri yerdir (Görsel 2.3). Saraya alınan cariyeler harem ağalarının kontrolü altında kalfa denilen kadın hocalar tarafından eğitilmiştir. Cariyelere Kur'an-ı Kerim, hadis, tefsir, gibi dinî bilgiler yanında saray âdetleri öğretilmiştir. Cariyelerin el sanatları, musiki, şiir, resim gibi alanlarda yetiştirmelerine imkân sağlanmıştır.

Görsel 2.2: Osmanlı'da Enderun (Temsili)

Görsel 2.3: Harem Topkapı Sarayı

DÜŞÜNELİM

Osmanlı Devleti'nde hanedan ve saray halkı ayrımı merkezî yönetimin oluşmasını nasıl etkilemiş olabilir?

Saray Halkı: Osmanlı Devleti'nde sarayda bulunan en önemli kimse devleti yönetmekle görevli olan padişaktır. Padişah eski Türk devletlerinde olduğu gibi gücünün meşruiyet kaynağının ilahi temele dayandığına inanmaktadır. İslamiyet'ten önce Türklerde görülen **kut anlayışı** ile gücün bir aileye verildiğine inanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde de devletin yönetme yetkisi Osmanlı hanedanına bırakılmıştır. Padişah sarayda Osmanlı hanedanı ile birlikte oturmaktadır.

Divân-ı Hümayun: Osmanlı Devleti'nde en yüksek idari ve siyasi merciidir. Her millet ve dinden insanın mahalli kadılıklarda halledemedikleri davalarını getirdikleri son karar yeridir. Sultan Orhan tarafından toplanmıştır. Hükümdar nerede bulunursa divan orada kurulmuştur. II. Mehmed'e kadar divana hükümdarlar başkanlık etmiştir. Fatih'ten sonra divan toplantılarına veziriazamlar başkanlık yapmıştır. Mühr-i hümayun da kendisine verilmiştir. Padişah divan toplantılarını kafes arkasından izleyerek kontrol altında tutma imkânı bulmuştur. Divân-ı Hümayun toplantıları Topkapı Sarayı'nda Kubbealtı denilen yerde yapılmıştır (Görsel 2.4).

Görsel 2.4: Kubbealtı Topkapı Sarayı

Divân-ı Hümayun siyasi, askerî, idari, örfi, şeri, adli ve mali işler ile şikâyet ve davaların görüşülüp karara bağlandığı yerdir. Divan hangi din ve millete mensup olursa olsun, hangi meslek ve tabakadan bulunursa bulunsun kadın erkek herkese açıktı.

Divan toplantılarına veziriazam, vezirler, kazaskerler, defterdarlar ve nişancı asli üye olarak katılmışlardır. Başlangıçta divanda bir vezir bulunurdu. I. Murad döneminden itibaren vezir sayısının artması üzerine birinci vezire veziriazam denilmiştir.

DİVAN ÜYELERİ VE GÖREVLERİ

Veziriazam	Yönetim görevinin başıdır. Divân-ı Hümâyun'da padişahın mutlak vekilidir. Bütün memurlar ve halk üzerinde emir verme yetkisine sahiptir. Memurları atamak, görevden almak, terfi ettirmek, halkın sorunlarına çözüm bulmak, mahkemelerin verdiği hükümleri yerine getirmek görevleri arasındadır.
Vezir	Veziriazamın verdiği görevleri yerine getirmekle sorumludur.
Kadıasker	İlmiye sınıfının Divân-ı Hümâyun'daki temsilcisidir. Adalet, din ve eğitim alanından sorumludur. Askerî sınıfa ait şer'i ve hukuki işlerin görülmesinde görevlidir. Medreselerde görevli müderrislerin atanmasından sorumludur. 1480 yılından itibaren kadıaskerlik sayısı Anadolu ve Rumeli Kadıaskerliği olmak üzere ikiye çıkarılmıştır.
Defterdar	Padişahın malının mutlak vekili ve onun temsilcisi durumundaydı. Devletin yıllık bütçesini hazırlamak, hazineyi ilgilendiren konularda hüküm vermek görevleri arasındadır.
Nişancı	Padişahın tuğrasını çekmekle görevli divan üyesidir. Padişah adına yazılan ferman, berat ve mektuplara padişahın tuğrasını çekmekle görevlidir.
Reisülküttâb	Verilen hükümleri ve kararları düzelttikten sonra tamamlamak, fermana uygun olarak emirleri yazmak, hükümdara ve veziriazama gelen mektupları tercüme ettirerek cevaplandırmak, divanda tezkerenin bulunmadığı durumlarda onun görevini yapmakla yükümlüdür.

1.2. Taşra Yönetimi

Osmanlı Devleti'nde payitaht İstanbul dışında kalan bütün ülke topraklarına **taşra** adı verilmektedir. Taşra teşkilatının teşekkülü tımar sisteminin etrafında şekillenmiştir. Tımar sistemi, ülke topraklarından elde edilen gelirlerin bir kısmının belirli hizmet karşılığında kişilere bırakılması esasına dayanmaktadır. Mülkiyeti devlete ait olan araziler **dirlik** adı verilen parçalara ayrılmıştır. Her bir parçası önceleri has ve tımar olarak ikiye ayrılırken I. Murad döneminde zeametın katılmasıyla dirlik sayısı üçe çıkarılmıştır.

Dirlikler savaşta yararlılık gösteren askerlere ve belirli hizmet karşılığındaki memurlara verilmiştir. Osmanlı Devleti tımar sistemi sayesinde savaşa her an donanımlı süvarilerden oluşan büyük bir orduyu elinde bulundurmuştur.

Osmanlı taşra yönetimi kaza, sancak ve eyalet biçiminde ayrılmıştır. Kazaların başında kadılar bulunmaktadır. Kadılar bulundukları kazalarda devletin şer'î ve örfi kanunlarını uygulamakla sorumludur. Merkezden gelen emirlerin yerine getirilmesi görevleri arasındadır.

Sancak, Osmanlı Devleti'nde kazaların bağlı olduğu yönetim birimleridir. Sancak beyi tarafından kanunlara uygun biçimde yönetilmiştir. Sancağın asayişinin sağlanması, devlet adına vergilerin toplanması görevleri arasındadır.

Sancakların birleşmesiyle oluşan en büyük yönetim birimine eyalet denilmektedir. Eyaletlerin başında beylerbeyi adı verilen yönetici bulunmuştur. Kuruluş yıllarında Anadolu ve Rumeli olmak üzere iki beylerbeyi vardı. Beylerbeyi bulunduğu eyaleti padişah adına temsil etmek, sorunları çözmek, güvenliği sağlamak ve tımar ile ilgili işleri yürütmekle görevlendirilmiştir. Savaş durumlarında orduya katılmakla yükümlüdür.

1.3. Tarihî Olaylara Bakış

Tarihî olaylar değerlendirilirken gerçekleştiği dönemin şartları dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Tarihî olayları bugünün bakış açısıyla değerlendirmek yanlıştır. Örneğin Osmanlı Devleti'nde uygulanan kardeş katli meselesi değerlendirilirken o günün koşullarına göre değerlendirilmelidir. Kardeş katli meselesini bugünkü bakış açısı ve değer yargılarıyla değerlendirmek yanlıştır. Osmanlı Devleti kuruluş döneminde, taht mücadeleleri görülmemiştir ancak Osman Bey, amcası Dündar Bey'in taht iddiasında bulunması üzerine onu ortadan kaldırmıştır. Fetret Devri'nde Osmanlı Devleti'nin taht kavgalarıyla uğraşması devleti yıkılma noktasına getirmiştir. Fatih Sultan Mehmed, çıkardığı kanunnâme ile uygulamada olan bir meseleyi hukuki bir statüye kavuşturmuştur.

ARAŞTIRALIM

Tarihî olayları bugünün bakış açısı ile değerlendirmek ne gibi sonuçlar ortaya çıkarabilir?

2. MERKEZİ OTORİTENİN SAĞLANMASI

2.1. Osmanlı'da Yönetim

Osmanlı Devleti'nden önceki bütün Türk devletlerinde devlet başkanı seçiminde belirli bir sistem oluşturulmamıştır. Bu durum taht kavgalarının yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Osmanlı veraset anlayışında “ülke hanedanın ortak malıdır” anlayışı hâkim olmuştur. Bu anlayış Osman Bey ve Orhan Bey döneminde kabul görmüştür. Osman Bey, Ertuğrul Gazi'nin küçük oğlu olmasına rağmen ağabeylerinin itirazı olmadan beyliğin başına geçmişti. Kardeşleriyle arasında bir çatışma olmamasına rağmen amcası Dündar Bey'in hükümdarlık iddiasından dolayı mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Osman Bey'in hastalığı döneminde beyliğin yönetimini Orhan Bey fiilen yürütmüştür. Osman Bey'in ölümünden sonra Orhan Bey herhangi bir mücadeleyle karşılaşmadan devletin başına geçmiştir. Orhan Bey döneminde Rumeli fatihi Süleyman Paşa babası Orhan Bey'in tahtının en büyük adayıydı ancak 1357 yılında ani ölümü üzerine Şehzade Murad, babasının ölümünden sonra tahta geçmiştir. I. Murad tahta çıktığında kardeşleri Halil ve İbrahim taht iddiasında bulunmuşlar ve isyan etmişlerdir. I. Murad kardeşleriyle girdiği mücadeleyi kazanmıştır. I. Murad veraset anlayışında değişiklik yaparak “ülke padişah ve oğullarınıdır” anlayışını hâkim kılmıştır.

Fatih Kanunnâmesi: Yıldırım Bayezid'in oğulları Fetret Devri'nde on bir yıl birbirleriyle mücadele etmiştir. Kardeşler arasındaki taht kavgaları kardeş katlinin meşrulaşmasına zemin hazırlamıştır. II. Mehmed tahta çıktıktan sonra Osmanlı Devleti, Fetret Devri'nin sarsıntısını henüz atlatabilememişti. II. Mehmed tahta çıktığından hayattaki tek kardeşi olan Şehzade Ahmed'i öldürtmüştür. Fatih, İstanbul'un fethedilmesinin ardından Osmanlı Devleti'ni bir düzene soktu. 1402 yılından beri devam edegelen kargaşa ortamına son verdi. Devlet ve saray teşkilatını belirli düzene oturtup kanunlaştırdı. Kanunnâmenin içine saltanat ile ilgili bir hüküm koydurdu. Fatih'ten önceki padişahlar döneminde fiili olarak uygulanan kardeş katli Fatih tarafından kanuni bir biçime dönüştürülmüştür.

“Ve her kimesneye evladımdan saltanat müyesser ola, karındaşların nizâm-ı alem için katl etmek münasibdir. Ekser ulema dahi tecviz etmiştir. Anınla âmil olalar.”

Fatih Sultan Mehmed

DÜŞÜNELİM

Fatih Sultan Mehmed'in çıkardığı Fatih Kanunnâmesi ile kendi öz kardeşlerini öldürme izninin verilmesi nasıl değerlendirilmelidir?

Veziriazam'ın Divân-ı Hümayuna Başkanlık Etmesi: Divân-ı Hümayun teşkilatı Orhan Bey döneminde oluşturulmuştu. Divân-ı Hümayun toplantıları devletin kuruluşundan II. Mehmed dönemine kadar padişahın riyasetinde sabah namazından itibaren her gün toplanmıştır. II. Mehmet saltanatı sırasında bazı usuller eklemiştir. II. Mehmed'e kadar divan toplantılarına bizzat padişahlar başkanlık etmekteydi. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u aldıktan sonra divan toplantılarına veziriazam başkanlık etmeye başlamıştır. Padişah, veziriazam başkanlığındaki toplantıları gerektiğinde Harem ile Kubbealtı'nın arasında yapılan Adalet Kulesi'nde takip etmiştir (Görsel 2.5).

Görsel 2.5: Adalet Kulesi Topkapı Sarayı

Haremden Evlenme Usulü: Harem Osmanlı padişahlarının ailesiyle birlikte yaşadığı bölümdür. Sarayın esas bölümlerindendir. Harem ağaları Osmanlı hanedanının yaşadığı yerde görev yaptıkları için padişah ve valide sultanlarla yakın ilişki içinde olmuşlardır. Harem 16. yüzyıla kadar Osmanlı yönetiminde etkili olmamıştır.

Osmanlı padişahları II. Bayezid zamanına kadar Bizans'tan, Balkan prensliklerinden, Türk beyliklerinden kız almıştı. II. Bayezid'den sonra Anadolu'daki Türk beyliklerinin sona ermesi ve Harem-i Hümayun'un iyice kurumsallaşması ile padişah ve şehzadelerin sadece cariyelerle evlenmesi âdet hâline gelmiştir. Padişahlar II. Osman ve Sultan Abdülmecid hariç olmak üzere Türk kızlarıyla evlenmemiştir. II. Bayezid döneminden itibaren hükümdarların haremdeki cariyelerle evlenme geleneği ortaya çıkmaya başlamıştır.

ARAŞTIRALIM

Osmanlı padişah ve şehzadelerinin Osmanlı ülkesinde bulunan Türk kızları ile evlenmemelerinin nedenleri nelerdir?

Müsadere Sisteminin Getirilmesi: Kişinin malına devlet tarafından el konulmasına müsadere denilmektedir. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u aldıktan sonra merkezî yönetimi güçlendirmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar bir taraftan yönetim yapıyla ilgili olurken diğer taraftan ekonomik tedbirler almak biçiminde gerçekleştirilmiştir. Müsadere sisteminin uygulanması Fatih Sultan Mehmed'in Candarlı Halil Paşa'nın azlinden sonra elinde bulunan mallarının devlet tarafından alınmasıyla başlamıştır. Müsadere sisteminin uygulanması devlet memurlarının elinde bulunan mallara el konulabileceğini bilerek güvenilir şekilde çalışmalarını sağlamak içindir.

2.2. Devlet İdarecisinde Bulunması Gereken Vasıflar

Osmanlı Devleti'nde nasihatnâme ve siyasetnâme geleneği bulunmaktadır. Nasihatnâme ve siyasetnâme yazarları devleti gözlemlemişler ve devlet yönetimiyle ilgili görüşlerini yazdıkları eserlerle devlet yöneticilerine duyurmuşlardır. Nasihatnâme ve siyasetnâme türünde yazılar yazanlar Osmanlı devlet ve toplum yapısını gözlemlerken sadece Osmanlı Devleti içinde meydana gelen olayları dikkate almışlardır.

Padişah ülke topraklarını genişletmek, halkın refah ve huzurunu sağlamak, halka adaletli davranmak, devleti iç ve dış tehlikelere karşı korumakla görevlidir. Padişah, devleti yönetirken adaletli olmalıdır. Devlet yöneticisi cömert olmalıdır. Devleti yönetecek kimseleri belirlerken liyakat esasına önem vermelidir. Bir kimseyi görevlendirirken o işin ehli olup olmadığına dikkat etmelidir. Devletin emanet olduğunu düşünmeli ve emaneti güvenilir kimselere teslim etmelidir. Devleti ekonomik açıdan zarara uğratacak olumlardan kaçınmalıdır.

2.3. Şehzade Eğitimi

Şehzadelerin eğitimlerinin teorik kısmı sarayda başlamıştır. Dönemin önde gelen âlimleri şehzadeler için hoca olarak tutulurdu. Şehzadeler Arapça, Farsça öğrenirlerdi. Osmanlı şehzadeleri dönemin en ileri hocalarından eğitim almışlardır. Sarayın üçüncü avlusunda içoğlanlarla birlikte ata binme ve savaş talimleri yapma gibi eğitimler almışlardır. Şehzadeler saray içinde Şehzadegan Mektebi'nde eğitim almışlardır. Şehzadelere Kur'an-ı Kerim, hadis, tefsir gibi dinî bilimler burada öğretilmiştir (Görsel 2.6).

Görsel 2.6: Osmanlı'da şehzade eğitimi (Temsili)

BİLGİ KUTUSU

Hükümdarların kızlarına ilk dönemlerde **hatun** denilmektedir. Fatih'ten itibaren sultan denilmeye başlanmıştır. Şehzadelere sultan ifadesi isimlerinden önce kullanılırken kızlarda isimlerinden sonra kullanılmıştır.

Şehzadelerin aldıkları eğitimlerin devamı sancağa çıkarılmalarıyla gerçekleştirilmiştir. Şehzadelerin aldıkları teorik bilgileri uygulamaya dönüştürmeleri sancağa çıkma sayesinde mümkün olmuştur. Osmanlı şehzadeleri yanlarında bulunan **lala** adı verilen hocalarıyla sancağa yönetici olarak gönderilmiştir. Padişah çocuklarının gelecekteki hükümdar adayı olmalarından dolayı on beş yaşına gelince devletin önemli merkezlerinden olan sancaklara gönderilmiştir. Bir şehzadenin sancağa çıkması için on beş yaşına gelmesi belirtilmişse de daha erken yaşta şehzadelerin sancağa gönderildikleri tarihî kayıtlarla sabittir.

Şehzadelerin çıkarıldıkları sancaklar rastgele seçilmiş yerler değildir. Seçilen sancağın önemli bir kültür, medeniyet ve ticaret merkezi olmasına önem verilmiştir. Şehzadenin sancakta idari, sosyal, ticari, kültürel her alanda kendisini geliştirebilmesine ve devlet tecrübesi kazanmasına olanak sağlayacak imkânlarla sahip olması gerekliydi. Şehzadelerin sancaklara çıkarılması ile fiili uygulamalarda başarı ve tecrübe kazanması amaçlanmıştır.

Osmanlı Devleti bu sistem sayesinde hem şehzadelerin devlet tecrübesi kazanmalarını sağlamış hem de merkezî yönetime bağlı taşra yönetimi oluşturmuştur. Şehzadelerin sancakta tecrübe kazanmaları tahta geçtiklerinde devleti yönetmede kolaylık sağlamıştır. Şehzadelerin sancağa çıkarılmasıyla ülkenin asayişinin sağlanmasında başarı elde edilmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde şehzadelerin sancağa gönderilmesi uygulamasında değişiklik yapılmıştır. Şehzade Bayezid'in isyan etmesinden sonra sancağa veliaht olan padişahın en büyük oğlu gönderilmiştir. Büyük şehzade sancakta yöneticilik yaparken diğer şehzadeler Topkapı Sarayı'nda denetim altında tutulmuştur. 1595 yılında Osmanlı tahtına geçen III. Mehmed Dönemi'nde en büyük şehzade de sancağa gönderilmemiştir.

ARAŞTIRALIM

Osmanlı Devleti'nde şehzadelerin yetiştirilmesinde uygulanan usulün devlet yönetimine etkileri nelerdir?

NELER ÖĞRENDİK?

Osmanlı Devleti klasik dönemde merkez ve taşra biçiminde yönetilmiştir. Devletin merkez yönetimi başkentten sağlanmıştır. İstanbul'un alınmasıyla birlikte devlet yönetimi İstanbul merkezinden yürütülmüştür. İstanbul dışındaki yerler taşra yönetimini oluşturmuştur. İstanbul'un alınmasının ardından başkent Edirne'den İstanbul'a taşınmış ve burada Topkapı Sarayı yaptırılmıştır. Topkapı Sarayı padişahın ikamet ettiği saray olup aynı zamanda devletin idare merkezidir. Topkapı Sarayı'nda devlet adamı yetiştirilmiştir. Saray; birun, enderun ve harem olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Birun dış bölümdür. Enderun sarayın iç bölümü olup erkeklere eğitim verilen yerdir. Buradan devletin önemli kademelerinde görev alacak olan devlet adamları yetişmiştir. Harem ise padişahın ikametgâhı olmakla beraber kızların eğitildiği yerdir.

Osmanlı Devleti'nde önemli konuların görüşülüp karara bağlandığı yere Divân-ı Hümâyün denilmektedir. Divân-ı Hümâyün'da veziriazam, vezirler, reisülküttap, defterdar, kadıasker ve nişancı aslı üyelerdendir. Fatih Sultan Mehmed'den itibaren Divan toplantılarına veziriazamlar başkanlık etmiştir.

Tarihî olayları bugünün bakış açısı ve değer yargılarıyla değerlendirmek doğru değildir. Olayın gerçekleştiği dönemin siyasi, kültürel, dinî, sosyal ve ekonomik koşulları dikkate alınmalıdır. Tarihî olayları bugünün bakış açısı ile yorumlamak olayla ilgili önyargının oluşmasına neden olmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde merkezî yönetimin güçlendirilmesi için yönetimde bazı düzenlemeler yapılmıştır. Osman Bey ve Orhan Bey dönemlerinde "ülke hanedanın ortak malıdır" anlayışı taht kavgalarına neden olmuştur. I. Murad kardeşleri Halil ve İbrahim'i taht iddiasında bulunmalarından dolayı öldürtmüştür. I. Murad "ülke padişah ve oğullarınıdır" anlayışını benimsemiştir. Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında taht mücadelesi yaşanmıştır. Fatih Sultan Mehmed, tahta geçtikten sonra çıkardığı Fatih Kanunnâmeleri ile kardeş katline cevaz vermiştir.

Osmanlı Devleti'nde nasihatnâme ve siyasetnâmelere göre devlet adamında adalet, cesaret, cömertlik, liyakat, emaneti ehline verme gibi vasıfların bulunması gerekir.

Şehzadelerin eğitime önem verilmiş ve sancağa çıkartılarak yönetiminde tecrübe kazanmaları sağlanmıştır. Taşra yönetiminin başında bulunan şehzadeler sancakların her türlü işinden sorumlu olmuştur. Devlet tecrübesi kazanarak devletin başına geçmişlerdir.

2. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi Topkapı Sarayı'nın bölümlerinden biri olup erkeklerin eğitilmesini sağlayarak devletin üst düzey yöneticilerini yetiştirmiştir?

- A) Harem B) Babüssaade C) Birun D) Enderun

2. Aşağıdakilerden hangisi Divân-ı Hümâyûn üyelerinden biri değildir?

- A) Nişancı B) Tuğracı C) Defterdar D) Vezir

3. Tarihî olaylar değerlendirilirken bugünün bakış açısı ve değer yargılarıyla ele alın-mamalıdır. Buna göre aşağıdaki olaylardan hangisi gerçekleştirildiği günün şartlarına göre değerlendirilmelidir?

- A) Fatih Kanunnâmesi
B) İstanbul'un Fethi
C) Divân-ı Hümâyûn'un kurulması
D) Müsadere sisteminin getirilmesi

4. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nde padişahın görev ve sorumluluklarından biri olarak gösterilemez?

- A) Halka adaletli davranmak
B) Halkın ihtiyaçlarını karşılamak
C) Sancağın vergisini toplamak
D) Orduyla savaşa katılmak

5. Osmanlı Devleti'nde Fatih Sultan Mehmed'ten sonra Divân-ı Hümâyûn'un başkanlığını veziriazamlar yapmıştır.

Bu durum aşağıdakilerden hangisinin göstergesi olabilir?

- A) Osmanlı'nın dünya gücü hâline geldiğinin
B) İdare anlayış ve usulünde değişiklik olduğunun
C) Fatih'in görevini yerine getirmediğinin
D) Bizans'ın hâkimiyetinin sona erdiğinin

3.

ÜNİTE

KLASİK ÇAĞDA OSMANLI
TOPLUM DÜZENİ

● Hazırlık Soruları

1. İslam ve Osmanlı düşünce geleneklerine göre ümmet ve millet kavramlarına hangi anlamlar yüklenmektedir? Araştırınız.
2. Osmanlı Devleti fethettiği yerleşim yerlerinde dönüşümü nasıl yapmıştır? Araştırınız.
3. Osmanlı Devleti'nde tarımsal üretimin önemi nedir? Araştırınız.
4. Osmanlı ekonomik sistemi açısından Lonca Teşkilatının önemi nedir? Araştırınız.
5. Osmanlı Devleti'nde vakıflar sosyal hayatın gelişmesini nasıl etkilemiştir? Araştırınız.

● Neler Öğreneceğiz?

Bu üniteyi tamamladığınızda;

1. Osmanlı Devleti'nde millet sistemini oluşturan unsurların neler olduğunu,
2. Fethedilen yerleşim yerlerinin İslam kültürünün etkisiyle dönüşüm geçirdiğini,
3. Osmanlı ekonomisinde tarımsal üretimin önemli olduğunu,
4. Lonca Teşkilatının Osmanlı ekonomik sistemi ve toplum yapısındaki yerini,
5. Osmanlı Devleti'nde vakıfların sosyal hayattaki yerini ve önemini öğreneceksiniz.

● Anahtar Kelimeler

- Ümmet
- Millet
- Mülkiyet
- Lonca
- Vakıf

1. OSMANLI'DA MİLLET SİSTEMİ

Osmanlı Devleti'nde toplumun temelini Müslüman Türkler oluşturmaktaydı. 14. yüzyıldan itibaren sınırların genişlemesiyle toplumun içine Rum, Ermeni, Bulgar, Sırp, Boşnak, Arnavut, Macar gibi toplumsal gruplar girmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde hâkimiyet sınırların genişlemesi sonucunda toplum içindeki insanlara sosyal statüler kazandırmıştır. Osmanlı Devleti toplum yapısı itibariyle değişik dinlere ve kültürlere sahip unsurları barındıran bir millet hâline gelmiştir. Osmanlı sınırlarının genişlemesiyle toplum yapısının temelini oluşturan halk Müslüman ve gayrimüslim olarak sınıflandırılmıştır. Bu ayrışma sadece dinî yaşama dayanmakta olup diğer sosyal statülerinde bir değişiklik söz konusu değildir.

BİLGİ KUTUSU

Ümmet: Hz. Muhammed'e inanarak, onun yaptıklarını ve söylediklerini uygulayarak çevresinde toplanan Müslümanların tümü.

Millet: Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus.

1.1. Ümmet ve Millet Kavramı

Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu Rumeli topraklarında 15 ve 16. yüzyıllarda tahrir ve cizye defterlerindeki sayılara göre nüfusun dağılımı yaklaşık olarak belirlenmiştir. Cizye defterlerine göre 1490'lı yıllarda Balkanlar'da 674.000 hane halkı yani yaklaşık dört milyon civarında gayrimüslim nüfus yaşamaktaydı. Osmanlı Devleti toprakları üzerinde yaşayan Müslümanları İslam düşünce geleneklerine göre ümmet anlayışı içerisinde değerlendirmiştir. Gayrimüslimler ise Osmanlı düşünce sistemi içinde millet anlayışı içinde değerlendirilmiştir.

1.2. Millet Sistemi ve Toplum İdaresi

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren Müslümanlar ile gayrimüslimler iç içe yaşamışlardır. Devlet ile gayrimüslim tebaa arasındaki ilişkiler Fatih Sultan Mehmed döneminde hukuki bir statüye oturtulmuştur. Fatih Sultan Mehmed, Ortodoks Rum reayaya ve Galata zimmilerine idari, adli ve hukuki haklar tanımıştır.

Osmanlı Devleti İslam hukukuna göre gayrimüslimlerin Osmanlı toplumu içindeki konumlarını belirlemiştir.

Millet sözü dinî bir aidiyeti ifade etmektedir. Millet toplumsal bir teşkilatlanma ve tebaanın birbirine bakışını ifade eder.

Osmanlı idaresi altında bulunan gayrimüslimler dört farklı aşamadan geçmiştir. İlk fütuhât döneminde istimâlet politikası içinde kendine yer bulmuştur. Rumeli'deki fetihler esnasında ya da sonrasında gayrimüslimler Osmanlı toplum hayatı içinde çeşitli dinlerin millet nizamı içinde varlığını sürdürmüştür. Osmanlı toplum yapısında askerî sınıf ile reaya arasında yöneten ve yönetilenler bağlamında ayrım söz konusudur. Osmanlı Devleti reayayı geniş bir yelpazede görmüştür. Vergi veren, angarya yükümlüsü ve silah taşıyamayan geniş zümre Müslüman, Hristiyan, Yahudi ayrımı olmaksızın bütün tebaayı içine almıştır. Osmanlı millet sistemi içinde askerîler belirli hizmet karşılığında imtiyaz sahibi olmakta ve yetki almaktadır. Askerî sınıfın dışında vergi vermekle mükellef olan reayanın içine Müslüman, Hristiyan, Yahudi herkes dâhildir.

Osmanlı millet sistemi din ve mezhep aidiyetine göre belirlenmiştir (Görsel 3.1). Ermeniler, Rumlar, Yunanlılar vb. etnik kimlikler Osmanlı millet sistemi içinde yer almışlardır. Bu unsurların temel dayanağını din oluşturmuştur.

Görsel 3.1: Osmanlı Millet Sistemi

Osmanlı millet sistemi içinde yer alan milletler kendi adalet, din ve sosyal güvenlik alanlarındaki ihtiyaçlarını kendileri karşılamışlardır. Evlenme, boşanma, miras gibi kanun kapsamındaki konuları kendi hukuk kurallarına göre belirlemişlerdir.

Osmanlı Devleti farklı dinî ve kültürel kimliklere sahip

ARAŞTIRALIM

Osmanlı Devleti'nde millet sisteminin uygulanmasının toplum hayatına etkileri nelerdir?

toplum kesimlerini millet sistemi sayesinde idare etmiştir. Osmanlı millet nizamı belli bir coğrafyada yaşayanlar ile dağınık yerleşme biçimi gösteren grupların dinî kimliklerini korumasını sağlamıştır. Millet sistemi sayesinde dinî geçişler ve kültürel kimlik özümsemeleri olmuştur. Bulgarlar ve Hristiyan Arnavutlar Hellenleşmiştir. Müslüman bazı unsurlar dilleri farklı olmakla beraber Türk kimliğini benimsemiştir.

Osmanlı Devleti gayrimüslimlere çağına göre ileri ve dünyanın diğer bölgelerinde olmayan bir tavırla davranmıştır. O dönemin mevcut anlayışı ve ananevi İslam anlayışı içerisinde gayrimüslimlere yaklaşmıştır. Gayrimüslimler devletin koyduğu yasalar çerçevesinde hayatlarını sürdürmüşler ve vatandaşlık yönünden Müslümanlardan sonra gelmişlerdir.

2. FETİH VE DEĞİŞİM

Osmanlı Devleti fethettiği yerlerin Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlamıştır. Fethedilen yerler İslam kültürünün etkisiyle dönüşüme uğramıştır.

2.1. Gayrimüslimlerde Toplumsal Değişim

Osmanlı Devleti fethettiği yerlerdeki gayrimüslim halka karşı ılımlı bir anlayışla yaklaşmıştır. Ortodokslar, Ermeniler ve Musevileri temel milletler olarak kabul etmiştir. Klasik Çağ'da Osmanlı toplumunun %58'ini Müslümanlar, %41'ini Hristiyanlar ve %1'ini de Museviler oluşturmuştur. Rumlar, Bulgarlar, Sırp, Karadağlılar ve Romenler Ortodoks milletler arasında yer almıştır. İstanbul'un Fethi'nden sonra ülkedeki Ortodokslar Fener Rum Patrikhanesinin yönetimi altında toplanmışlardır. Gayrimüslimler Osmanlı Devleti bünyesinde siyasi, sosyal, dinî haklarını korumuşlardır. Kendileri için oluşturulmuş şehir ve mahallelerde yaşamışlardır. Kendilerine özgü düzenlemeler yapılmış ve kendi mahkemelerinde yargılanma hakkına sahip olmuşlardır.

2.2. Osmanlı'da Sosyal Hayat

Osmanlı şehir ve mahallelerinde çok kültürlü bir sosyal hayat gelişmiştir.

Panayır ve Şenlikler: Osmanlı Devleti toplum hayatı açısından panayır ve şenlikler önemli bir yere

sahiptir. Osmanlı panayırlarında ülkenin çeşitli bölgelerinden gelenler hem ürünlerini satarlar hem de toplumsal kaynaşma, dayanışma ve bir arada bulunma kültürünü yaşatırlardı. Osmanlı Devleti'nde padişahın tahta çıkışları şenlik havasıyla geçmiştir. Bunun yanında sultanların evlilikleri ve şehzadelerin doğumları ile sünnet merasimleri şenlik havasında yapılmıştır. Yapılan şenlikler içinde ramazan ayları özel bir öneme sahiptir. Teravih namazından sonra Müslümanlar kahvehanelerde ve odalarda toplanarak eğlenmişlerdir. Meddah, orta oyunu, karagöz gibi eğlenceler tertip edilmiştir. 16. yüzyılda padişahların tahta geçişi ve kazanılan zaferler dolayısıyla donanma şenlikleri düzenlenmiştir. Şenlikler halka tellallar vasıtasıyla duyurulurdu. İstanbul baştan başa süslenir, minareler arasında mahyalar asılırdı. Top atışıyla başlayan şenliklerde havai fişekler, hokkabazlar, cambazlar gösteriler yapmışlardır. Donanma şenliklerinde geceleri fener alayları düzenlenmiştir.

Dinî Törenler: Osmanlı Devleti'nde çeşitli törenler düzenlenmektedir (Görsel 3.2). Osmanlı'da bu törenler günlük hayata yansımıştır. Sürre alayı, kadir alayı, mevlit alayı, âmin alayı, dinî törenler arasındadır. Kandil geceleri haremde çok hareketli geçerdi. Kandil tebrikleri bu iş için hazırlanmış salonda yapıldı. Mevlüt okunur, dualar edilir ve padişah tebrikleri kabul ederdi. Ramazan ayları Osmanlı Devleti'nde farklı bir havada geçirilirdi. Teravih namazından sahura kadar türlü eğlence ve sohbetler yapıldı. Ramazanın 27. gecesi olan Kadir Gecesi'nde kadir alayı düzenlenirdi.

Görsel 3.2 : Osmanlı'da törenlerin yapıldığı Babüssade

Yemek Kültürü: Osmanlı şehir ve mahallelerinde, en küçük aileden, saraydakine kadar tüm mufaklarda kendine özgü bir yemek kültürü oluşmuştur(Görsel 3.3). Yemekler gümüş sini üzerinde servis edilmiştir. Yere oturarak yemek yeme Osmanlı Devleti'nde âdettendi. Dana eti pek tercih edilmezken mevsimine göre kuzu eti tercih edilmiştir. Eğer zamanı değilse koyun eti tüketilmiştir. Kebap, külbastı, köfte vb. gibi et yemeklerinin yanında tencere yemekleri de tüketilmiştir. Dolmalar, pilav çeşitleri, şerbetler, tatlılar Osmanlı mutfağına özgü yiyecekler arasında yer almıştır. Osmanlı saray mutfağı ile ilgili teşrifat kuralları Fatih Sultan Mehmed tarafından yapılmıştır. Saray mutfağında günlük yaklaşık iki bin kişilik yemek hazırlanmıştır. Zifayetlerde ve şenliklerde binlerce kişi için yemekler hazırlanmıştır.

Görsel 3.3: Osmanlı Yemek Kültürü (Temsilî)

Kıraathane-Kahvehane ve Bozahane Kültürü: Kahve ve kahvehane Türk insanının yaşamına 16. yüzyıldan itibaren girmiştir (Görsel 3.4). Kahvehaneler toplumsal paylaşımın gerçekleştiği ve geçmişin yâd edildiği kültürel mekânlardır.

Görsel 3.4: Osmanlı'da kahvehane kültürü (Temsilî)

Kıraathane, kahvehaneden daha sonra ortaya çıkmış ve bu mekânların okuma salonu biçimine dönüşmüş şeklidir. Kıraathaneler halkın dostlarıyla görüşüp sohbet etmek için toplandıkları yerlerdir. Aynı zamanda şairler, meddahlar ve saz şairlerinin kültürel etkinlikte bulundukları yaygın eğitim mekânıdır. Kahvehanelerin kıraathane (okuma evi) olarak faaliyet göstermesi Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'ne rastlamaktadır. Bu dönemden sonra kahvehanelerde edebî faaliyetler artmıştır. Kahvehaneler meddahların konuşma yeri, saz şairlerinin saz çalma ve söyleme, mâni yarışlarının yapılma yeridir. Kahvehanelerin fonksiyonları arasında karşılıklı tartışmalarla fikir alışverişinde bulunmak, güncel meseleler hakkında bilgi almak bulunmaktadır. Kahvehaneler özellikle ramazan aylarında daha hareketli olmaktadır. Ramazan ayında kahvehanelerde sazlı sözlü meclisler kurulmakta, aşıklar atışmakta ve edebiyatçılar da eserlerini anlatmaktadırlar.

Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesiyle birlikte yiyecek ve içecek konusunda etkileşim yaşanmıştır. Bu etkileşim Osmanlıların Balkan topraklarına geçmesiyle birlikte boza kültürünün Osmanlılara geçmesini sağlamıştır. Boza, Osmanlıların beğenerek tükettikleri bir içecek türü olmuştur.

Kıyafetlerdeki Çeşitlilik: Klasik Çağ'da Osmanlı şehir ve mahallelerinde çok kültürlü sosyal bir yapı vardır. Müslümanlarla gayrimüslimler arasındaki kıyafet konusunda çeşitlilik bulunmaktadır. Erkek ve kadınların kıyafetleri arasında da çeşitlilik vardır. Kadınların giysileri ferace, yaşmak ve her zaman olmamak koşuluyla peçeden oluşmaktadır (Görsel 3.5). Ferace sokağa çıkarken giyilen dış giyim çeşididir. Yaşmak kadınların sokakta giydikleri feracenin üstünden sarkıtılarak kullanılan beyaz bir örtüdür. Kadınların gömlekleri erkeklerin gömleklerine benzerse de yakası, kolları ve kenarları işlidir. Kadınlar süslü ipekliler, uzun ceketler, şalvarlar ve altları kabaçalı çizmeler giymişlerdir. Erkek kıyafetleri ise şalvar, gömlek, kaftan biçimindeki kıyafetlerden oluşmuştur (Görsel 3.6). Osmanlı şehir ve mahallelerinde yaşayan gayrimüslimlerin kıyafetlerinde belirli bir

DÜŞÜNELİM

Osmanlı toplum yapısında görülen kahvehane-kıraathane kültürü ile günümüzdeki kahvehane arasında benzerlik bulunmakta mıdır?

anlayış getirmiştir. Gayrimüslimler ile Müslümanların karışmasını önlemek için kıyafetlerdeki kumaşın cins ve renklerinde sınırlandırmalar yapılmıştır. Örneğin 1568 tarihli bir düzenlemede, "... gayri Müslimlerin kullandığı feracelerin kül rengi karaca çuhadan yapılması ve damgaların kumaş olmaması, kuşakların yarı yarıya pamuk ve ipek olması ..." emredilmiştir.

DÜŞÜNELİM

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında farklı kıyafetlerin giyilmesi toplum yaşantısını nasıl etkilemiş olabilir?

Görsel 3.6: Osmanlı erkek kıyafetleri

Görsel 3.5: Osmanlı kadın kıyafetleri

3.TARIMSAL ÜRETİM

Osmanlı Devleti'nde ekonominin temeli tarıma dayalıdır. Tarımsal faaliyetler **reaya** adı verilen kesim tarafından yapılmıştır. Reaya, vergi vermekle yükümlü köy, kasaba, konargöçer ve şehirlilerden oluşan sosyal yapıdır. Devlet tarımsal üretimi artırmak için köyler kurmuş, konargöçerlerin yerleşik hayata geçmelerini teşvik etmiştir.

Osmanlı'da tarımsal faaliyetler ile ilgili sağlıklı bilgilere tahrir defterlerinden ulaşılabilmektedir. Tahrir defterlerinde bölgede yaşayan insanların medeni hâllerinden sağlık durumlarına, mesleklerinden mal varlıklarına kadar pek çok bilgi yer almaktadır. Vergi mükellefleri, ödedikleri vergiler, vergiden muaf olanlar tahrir defterlerinde yer almıştır. Arazilerin durumu, cami, han, hamam, kervansaray, çarşı, tekke, zaviye gibi hayır kurumları ile ilgili bilgiler de tahrir defterlerinde yer almıştır. Ülke nüfusunun büyük oranda tarıma dayalı olmasından dolayı nüfusun çoğunluğu köylerde yaşamaktaydı.

3.1. Toprak Mülkiyeti

Osmanlı Devleti'nde topraklar ülkeyi Allah adına yöneten padişaha aittir. Devletin toprak üzerinde mülkiyeti bulunmaktadır. Osmanlı toprakları mülk ve mülk olmayan topraklar olarak ikiye ayrılmıştır. Mülk toprakların mülkiyeti şahıslara aittir. Şahıslar gerektiğinde mülk topraklarını satabilir, başkasına devredebilir, miras bırakabilirdi. Mülk araziler öşri ve haraci topraklar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Müslümanlara ait olan arazilere **öşri topraklar** denilmektedir. Bu toprak sahipleri elde ettikleri gelir karşılığında devlete **öşür** adı verilen vergi ödemişlerdir. Mülkiyeti gayrimüslimlere ait olan topraklara **haraci topraklar** denilmektedir. Bu toprakların sahipleri devlete **haraç** adında vergi ödemişlerdir.

Mülk olmayan topraklar ise devletin mülkiyetinde bulunan mirî topraklardır. Devlet mirî toprakları genellikle tımar sistemi içinde değerlendirmiştir. Mirî arazilerin kullanım şartları belirli kurallara göre belirlenmiştir. Tımar sistemine göre mirî arazilerin kullanım hakkı toprağı işlemek koşuluyla üzerinde yaşayan halka bırakılmıştır.

DÜŞÜNELİM

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimler ile Müslümanların elinde bulunan topraklardan farklı vergilerin alınması, toplum hayatını nasıl etkilemiş olabilir.

OSMANLI TOPRAK SİSTEMİ

MİRÎ ARAZİ

Paşmaklık: Gelirleri padişah anneleri, eşleri ve kızlarına ait olan topraklardır.

Malikâne: Devlet adamlarına hizmetleri karşılığında mülk olarak verilen topraklardır.

Yurtluk: Gelirleri sınırların güvenliği için ayrılan topraklardır.

Dirlik: Gelirleri sivil ve asker devlet görevlilerine ayrılan topraklardır.

Mukataa: Gelirleri devlet hazinesine aktarılan topraklardır.

MÜLK ARAZİ

Öşri: Mülkiyeti Müslümanlara ait olan topraklardır.

Haraci: Mülkiyeti gayrimüslimlere ait olan topraklardır.

VAKIF ARAZİ

Gelirleri hayır işleri ve sosyal hizmetler için ayrılmış olan topraklardır.

3.2. Çifhane Sistemi

Osmanlı toplum yapısı yönetenler ve yönetilenler biçiminde iki sınıfa ayrılmıştır. Reayanın yaşadığı kasaba ve şehirler imaret sitelerinin yanyana gelmesiyle teşekkül etmiştir. Esnaf ve tüccar Lonca Teşkilatına, köylüler ise çifhane sistemine göre teşkilatlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde nüfusun çoğunluğu kırsal kesimde yaşadığı için ekonominin temeli tarımsal üretime dayalıdır (Görsel 3.7). Bundan dolayı Osmanlı nüfusunun büyük bir bölümü köylerde yaşıyordu. Osmanlı Devleti'nde tahıl tarımı yapılan arazilerin mülkiyeti devlete ait sayılmakta ve çiftlik denen birimlere ayrılarak köylü ailelerine verilmekteydi. Devletin köylülere tahsis ettiği raiyyet çiftliklerini işleten, köylü aile (hâne) halklarının oluşturduğu ve üretim içinde yer alan sisteme **çifhane sistemi** adı verilmektedir. Bu sisteme göre köylü aile birliklerine tahsis edilen bu çiftlikler satılamaz, hibe edilemez, vakfedilemezdi ancak babadan oğula bir işletme olarak geçebilirdi. Köylü bağımsız bir işletme ünitesi olarak toprağını işlerdi. Kanunların belirlediği yükümlülükler dışında hiç kimse kendisine başka bir iş yaptırtamazdı. Bu bakımdan köylü hür ve bağımsız idi. Devlet köylünün haklarını garanti altına almıştır. Köylü bu sistemin kurulmasında ve işletilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu sisteme göre köy toplumun teşkilatlı bir yapıya sahip olmuştur. Bu sistemin temelini bir çift öküzle işlenebilecek bir toprak birimine tasarruf eden evli bir köylü aile oluşturmuştur. Tasarruf edilen toprak birimine **çift** veya **çiftlik** adı verilmiştir. Çifhane sisteminde ailenin emeği, bir çift öküzün gücü ve tarlanın verimi önemlidir. Çifhane sistemine göre topraklar devletin malıdır. Toprağın işletilmesi çifhane sistemine göre aileye aittir. Devlet çifhane birimlerinin parçalanmadan devam ettirilmesine özen göstermiştir. Bu sistemde köylü, devletin toprakları üzerinde sürekli bir kiracı durumundaydı. Çiftçi ölünce çiftliğin tasarruf hakkı oğluna geçiyordu. Çiftliğin parçalanmaması için oğullar toprağı işleyip vergilerini veriyorlardı. Erkek çocuk kalmamışsa eşi, kızı, yakın akrabaları toprağı işleme hakkına sahipti. Eğer toprağı işletme konusunda kimse kalmamışsa köydeki topraksız köylülere veriliridi.

Görsel 3.7: Osmanlı toprak sistemi (Temsili)

Toprağı işleten köylü yöreye ve toprağın verimlilik durumuna göre devlete **çift resmi** veya **kulluk akçesi** adında bir vergi ödemiştir. Köylü bu vergi dışında ürettiği hububat, sebze, meyve, bal, hayvan vb. gibi mamullerden kanunlarda belirtildiği biçimde devlete vergi ödemiştir. Köylü işlettiği çiftliğinin bir kısmını üç seneye kadar dinlendirme hakkına sahipti. Dinlendirme sürelerinin dışında toprağı boş bırakıp işletmezse **çiftbozan** adında vergi ödemek zorunda kalmıştır.

Çifhane sistemi Osmanlı ekonomik yapısı içinde tarımsal üretimin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu sistem sayesinde Osmanlı toprakları boş kalmamıştır. Zirai üretimin sürekliliği sağlanmıştır. Böylece üretim-tüketim dengesi sağlandığı gibi fiyat istikrarı da sağlanmıştır.

DÜŞÜNELİM

Osmanlı Devleti'nin çifhane sistemini uygulaması toplumsal yaşamı nasıl etkilemiş olabilir?

4. TİCARET

Osmanlı Devleti'nde şehirlerdeki tüccarlar önemli bir sınıfı oluşturmuştur. Mahalli üretim ve ticaret, esnaf tarafından yapılmıştır. Osmanlı'da ticaret temel geçim kaynakları arasında yer almaktadır. Daha çok şehirlerde halkın bir araya geldiği mekânlarda ticari faaliyetler yürütülmüştür.

Osmanlı Devleti ticarete önem vermiştir (Görsel 3.8). Tüccarlar tarımla uğraşanlar ve zanaatkarlara göre daha serbest faaliyet yapmışlardır. Toplumda tüccar sayesinde refahın arttığına, ucuzluğun yayıldığına ve ülkenin zenginleştiğine inanılmıştır. Osmanlı ekonomisi anlayışında ticaret, halkın temel ihtiyaçlarının karşılanmasını kolaylaştıran bir faaliyet olarak görülmüştür. Osmanlı Devleti'nde ticaretin geliştirilmesine yönelik tedbirler alınmıştır. Osmanlı padişahları tüccarları korumuşlar ve ticareti kolaylaştırmaya yönelik önlemler almışlardır.

Görsel 3.8: Osmanlı'da ticaret

4.1. Esnaf ve Lonca Teşkilatı

Osmanlı şehir halkının önemli bir grubunu esnaf- lar oluşturur. Kâğıtçı, ciltci, terzi, kürkçü, kalaycı, telci, berber gibi farklı hizmet sektöründe çalışan meslekî teşekküller bulunmaktaydı. Bu meslek dalları küçük ticaret erbabı ve zanaatkarlardan oluşan esnaf grubunu oluşturmuştur. Esnaflar ham maddeyi işleyerek üretim yapmışlar ve ürettikleri ürünleri dükkanlarında satmışlardır. Osmanlı Devleti'nde üretilen ürünler ile zanaat erbabının kendi eliyle ürettiği malı satması ticaretin gelişmesini sağlamıştır.

Kasaba ve şehirlerde üretim yapan zanaat erbabı sınıflar biçiminde loncalar hâlinde teşkilatlanmıştır. Lonca Teşkilatının aşağı derecelerinde çıraklar, kalfalar ve ustalar yer almıştır. Loncaların üst seviyelerinde şeyh, nakib, duacı, çavuş, yiğitbaşı ve kethüda yer almıştır.

Kethüda dışarıda loncayı temsil ederek hükümet işlerini yürütmüştür. Yiğitbaşı pazardan ham madde olarak ustalar arasında eşit dağıtmak, işlenen malın loncanın belirlediği ölçülere uyup uymadığını denetlemek ve bu malları öbür loncalara ve dükkanlara dağıtmakla görevlidir. Şeyh ahlaki ve dinî bir otorite olup çıraklık ve ustalık törenlerini yönetir, cezaların uygulanmasını sağlardı. **Ehl-i hibre** loncada yer alan her mesleğin sırrını çok iyi bilen, malların niteliği hakkında görüş bildiren, fiyatların tespitiinde yardımcı olan ve anlaşmazlıkları çözümleyen uzman kişidir. Üst seviyede yer alan bu görevliler tecrübeli ustalar arasından seçilmiştir.

Osmanlı ekonomik ve toplum yapısı açısından Lonca Teşkilatı önemli bir yere sahiptir. Lonca Teşkilatı esnafın kendi haklarını korumuş, kalite ve fiyat kontrolü sayesinde tüketicinin korunmasını ve toplumun istikrarını sağlamıştır.

Loncalar, esnaflar arasında ürünlerin kalitesini artırmakla beraber esnafın eğitilmesini de sağlamıştır. Herhangi bir meslek dalında çalışan çırakların kalfalığa, kalfalıktan ustalığa yükselmesi Lonca Teşkilatının izni ile gerçekleştirilmiştir. Ustalığa yükselen bir kimse **gedik** adı verilen dükkan açma yetkisini Lonca Teşkilatından alarak dükkan açabilmiştir.

BİLGİ KUTUSU

Lonca Teşkilatı: Türkiye Selçuklu Devleti'nde kurulmuş esnaf teşkilatı olan Ahi Teşkilatının devamı niteliğindedir.

DÜŞÜNELİM

Lonca Teşkilatına günümüzde benzeyen kurumlar var mıdır?

Narh Uygulaması: Narh, devlet başkanının veya yetki verdiği memurların pazarlara, esnafa mallarını belli bir fiyata satmalarını emretmesi ve belirlenen fiyattan aşağı veya yukarı bir fiyata satış yapılmasının yasaklanması demektir. Osmanlı Devleti halkın refah ve huzurunu sağlamak amacıyla tüketici ve üreticiyi koruyacak tedbirler almıştır. Bu çerçevede üretimden tüketime kadar her aşamayı denetim altında tutmayı amaç edinmişlerdir. Narh sistemi bu denetim sürecinin son aşamasını oluşturmaktadır. Rekabet şartlarından doğan olumsuzlukları gidermek amacıyla Osmanlı Devleti narh sistemini uygulamıştır. Rekabet ortamındaki fiyatların farklılaşması ve eksik rekabetin ortaya çıkması piyasalarda olumsuz ekonomik koşullara neden olmuştur. Bundan dolayı Osmanlı Devleti rekabetin olmadığı piyasalarda halkın menfaatleri doğrultusunda denetlemek amacıyla narh sistemini uygulamıştır.

4.2. Toplumsal Hayat ve Mesleki Eğitim

Osmanlı Devleti'nde yönetici kadro dışında şehir halkını oluşturan reayanın en önemli gruplarından birini tüccarlar oluşturmaktadır. Tüccarlar toplumda özel bir öneme sahiptir. Toplumda tüccar sayesinde refahın arttığına, ucuzluğun yayıldığına ve ülkenin zenginleştiğine inanılıyordu. Esnafar şehir halkının önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Lonca Teşkilatı klasik dönem Osmanlı eğitim sisteminde mesleki eğitimin verildiği bir teşkilat yapısıdır. Loncalardaki mesleki ve teknik eğitim usta-çırak ilişkisi içinde yürütülmüştür. Loncalarda esnaf ve zanaatkarların mesleki eğitim almalarına olanak sağlanmıştır. Küçük yaşta çocuklar **yamak** adı verilen bir mesleki statüyle ustanın yanında çalışmaya başlamıştır. Ustanın onayıyla yamak olan kimse **çıraklık**a yükselmektedir. Çıraklıktan kalfalığa geçiş de yine **ustanın** onayına bağlıdır. **Kalfalığın** ardından ustalık süreci başlamaktadır.

Osmanlı şehirlerinde farklı iş kollarına mensup olan meslek dalları bulunmaktadır. Narh defterlerine kayıtlı olan meslekler arasında kâğıtçı, ciltçi, terzi, kürkçü, kalaycı, telci, çadircı, bıçakçı, iğneci, berber, kuyumcu, marangoz, demirci vb. gibi pek çok meslek grubu yer almaktadır. Zanaat erbabından oluşan bu esnafar kendi iş kollarıyla ilgili ham maddeyi işleyerek üretim ve bunların satışını yapmaktaydı.

4.3. Ticaret Mekânları

Osmanlı Devleti'nin ekonomik sistemi içerisinde ticaret mekânları önemli bir yere sahiptir. Osmanlı vakıf sistemi sayesinde başta İstanbul olmak üzere hemen hemen bütün şehirlerde ticaret merkezleri oluşturmuştur. Bu ticaret merkezleri sayesinde tebaanın ihtiyacı olan ürünlere ulaşmaları kolaylaştırılmıştır. Osmanlı Devleti'nde İstanbul önemli bir ticaret merkezidir. Burada bedestenler, hanlar, kervansaraylar ve çarşılar sokaklar boyunca sıralanmış dükkanlar bulunmaktaydı.

Liman: Osmanlı ekonomik sistemi içinde liman bölgesi ve çarşılar ekonomik faaliyetlerin canlanmasına katkı sağlamıştır. İstanbul liman bölgesinde ticareti yapılan ürünlere göre iskeleler oluşturulmuştur (Görsel 3.9). Yemiş Pazarı İskelesi, Odun Pazarı İskelesi, Balat İskelesi gibi özel mahaller yer almıştır. İstanbul'a Kırım, Tuna ve Karadeniz'den getirilen malzemeler Haliç içindeki iskelelerde boşaltıldıktan sonra kontrol edilerek depolama ve işlenmesi için sevk edilmiştir.

Kervansaray: Osmanlı Devleti bulunduğu coğrafya itibarıyla ticaret yollarının kesişme noktasında yer almaktadır. İstanbul ticaretin en büyük pazarını oluşturmuştur. Ticaretin geliştirilmesi ve tüccarların mallarıyla birlikte korunması için şehirlerin arasına kervansaraylar yaptırılmıştır (Görsel 3.10).

Pazar Yeri: Osmanlı'da bedestenin etrafında çarşılar bulunurdu. Çarşıların ortasında ya da yanında olan alışveriş yerlerine pazar yeri denilmektedir. Pazar yerleri yolların geçtiği ve ticaretin yapılabilirdiği yerlerde kurulmuştur (Görsel 3.11). Şehir ile tarımsal bölgeler arasında yer almış mübadele merkezleridir. Şehir ile kırsal kesimi birleştiren mekândır.

Görsel 3.9: İstanbul Limanı'ndan bir görünüş

Görsel 3.10: Öküz Mehmetpaşa Kervansarayı Kuşadası

Görsel 3.11: Osmanlı'da pazar yeri

Görsel 3.12: Osmanlı'da Bedesten

Görsel 3.13: Bursa Kapan Han

Bedesten: Osmanlı Devleti'nde ticaret merkezleri önemlidir. Ticaret yaşamının merkezi bedestenlerdir (Görsel 3.12). Osmanlı şehirlerinde merkezde bir ulu cami ile bedesten yer almaktadır. Fatih Sultan Mehmed, Ayasofya Cami Vakfına ait olmak üzere bir bedesten yapılmasını emretmiştir. Esnafa ait dükkanlar bedestenin etrafında dizilidir. Her dükkan grubu bir çarşı oluştururdu. Bu çarşıların üzerleri genellikle taş kubelerle örtülmüştür.

Kapan: Osmanlı Devleti'nde ticareti yapılan malların toptan getirildiği ticaret merkezleridir (Görsel 3.13). Toptan getirilen mallar buradan perakendeci tüccara dağıtılmıştır. Buradaki mallar üzerinde Osmanlı Devleti gümrük almıştır.

DÜŞÜNELİM

Osmanlı Devleti'nde ticaret mekânlarının farklılık göstermesinin nedenleri neler olabilir? Bu ticaret mekânları Osmanlı ekonomisini nasıl etkilemiş olabilir?

5. VAKIF SİSTEMİ

Osmanlı Devleti'nde şehirler genellikle cami etrafında toplanmış medrese, imaret, misafirhane, hastane, han, hamam, kervansaray, tekke, zaviye, mektep gibi dinî, kültürel ve sosyal tesisler çevresinde kurulmuştur. Şehirlerin kurulmasında evler, dükkanlar, fırın, değirmen, pazar yerleri gibi iktisadi ve içtimai ihtiyaçların karşılanacağı binaların imarı gerçekleşmiştir. Camiler ibadet yeri olmanın yanında müslümanların işlerini gördükleri ve herhangi bir devlet emrinin ya da kararının görüşülüp karara bağlandığı yer olarak da kullanılmıştır. Han ve kervansaraylar, yollar üzerinde ve şehirlerde kurulmuştur. Misafirlerin ve tüccarların güvenlik içinde seyahat etmeleri sağlanmıştır. Zaviyeler, yolcuların uğrak yeri olup yiyecek, içecek ve yatacak yer buldukları yerlerdir. Zaviyeler devletin kuruluşunda hizmette bulunmuş ahilere, babalara ve alperenlere vakıf olarak verilmiştir.

Toplumsal ihtiyaç duyduğu dinî ve sosyal hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla oluşturulan hayır kurumlarına **vakıf** adı verilir. Vakıf sahibi taşınır veya taşınmaz mallarının bir kısmını veya tamamını maddi bir beklenti olmaksızın vakfedebilirdi. Padişahlar, valide sultanlar, padişah hanımları ile devlet yöneticileri de mal ya da gelirlerini vakfedebilirlerdi.

Vakıf, İslam devletlerinde önem kazanmış, sosyal ve iktisadi hayat üzerinde derin izler bırakmış dinî ve hukuki bir müessesedir. Vakıflar, Osmanlı Devleti'nde en zengin ve etkili müesseselerden biri hâline gelmiştir (Görsel 3.14). Fethedilen ülkelerde Türk kültürünün yerleştirilmesi, ordunun teçhiz edilmesi, donanmanın desteklenmesi, öğrenciler için yurtlar yapılması gibi hususlarda önemli görevler yapmışlardır.

Vakıflar Osmanlı medeniyetinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişimine bağlı olarak hayır işlerini gerçekleştirmek amacıyla ülkenin hemen her yerinde vakıflar kurulmuştur. Vakıflar sosyal hayatta çeşitli faaliyet alanlarında hizmet vermeye başlamıştır. Camiler, mescidler, medreseler, mektepler, imaretler, kervansaraylar, zaviyeler, hastaneler, kütüphaneler, sebiller vb. gibi hayır işleri vakıflar tarafından yapılmıştır. Bununla beraber hayır kurumlarının masraflarının karşılanması amacıyla bina, arazi, nakit para gibi gelir kaynaklarının teşkil ettiği vakıflar bulunmaktadır. Vakıflar aracılığıyla 1540 yılında sadece Anadolu'da 45 imaret, 342 cami, 1055 mescit, 110 medrese, 626 zaviye, 154 muallimhane, 1 kalenderhane, 1 mevlevihane, 2 dârulhuffaz, 75 büyük han ve kervansaray işletilmekte idi. Yine aynı tarihte Anadolu'da 121 müderris, 3756 hatib, imam ve müezzin ile 3299 şeyh, şeyhzade, kayyum, talebe veya mütevellîye maaş ödenmekte idi.

Görsel 3.14: Osmanlı'da Vakıf

Vakıfların faaliyetlerini düzenli ve sürekli olarak yapabilmesi için düzenli gelirlere ihtiyaçları bulunmakta idi. Bundan dolayı vakıfların bütün masraflarının karşılanabilmesi ve çalışanların ücretlerinin ödenebilmesi için vakfın kurucusu tarafından taşınır ve taşınmaz mallar vakfedilmiştir. Vakfedilen mallar arasında araziler, vergiler, mesken olarak kullanılan binalar, dükkanlar, menkuller bulunmaktadır.

Vakıflar Türk-İslam kültürünün gelişmesine katkı sağlamışlardır. İnsanlar arasında sosyal adaletin sağlanması ve farklılıkların kaldırılması açısından önemli bir rol oynamıştır. Şehirlerin su ihtiyacının karşılanması amacıyla su bendleri, su kuyuları, çeşme ve sebiller vb. gibi işler yaptırılmıştır. Sokakların aydınlatılması, temizlenmesi ve şehirlerin güzelleşmesini sağlamak amacıyla vakıflar kurulmuştur. Yol, köprü, konak yerleri tesis etmek için kurulan vakıflar bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde sosyal refah seviyesinin yükseltilmesine hizmet eden imaret sisteminin oluşturulması vakıf müesseseleri sayesinde mümkün olmuştur. Vakıflar aracılığıyla kurulan külliye Türklerin ilim, sanat, sosyal yardım ve dinî müesseselere önem vermelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Fakirlerin ücretsiz olarak muayene edilmesi ve ilaçlarının ücretsiz olarak verilmesi vakıflar sayesinde gerçekleşmiştir.

1514 yılında Üsküdar’da Karaca Ahmed’de vakıflar tarafından cüzzamlıların tedavi edilmesi amacıyla Miskinler Tekkesi adı verilen bir hastane açılmıştır. Kanuni’nin eşi Hürrem Sultan tarafından İstanbul’da Haseki Camisi yanına yaptırılan hastane 1539 yılında açılmıştır.

DÜŞÜNELİM

Osmanlı Vakıf Sisteminin halkın ihtiyaçlarının karşılanmasındaki rolü nedir?

OKUMA PARÇASI

Fatih Sultan Mehmet Vakfiyesi’nden

“Ben İstanbul fatihi Fatih Sultan Mehmed alın terimle kazanmış olduğum akçelerimle satın aldığım İstanbul’un Taşlık mevkisinde bulunan 136 adet dükkânı aşağıdaki şartlarla vakf eylerim: Bu gayrimenkullerden elde edilecek gelir ile İstanbul’un her sokağına ikişer kişi tayin ettim. Bunlar ki, ellerindeki bir kap içerisinde kireç tozu ve kömür külü ile günün belirli saatlerinde bu sokakları gezeler. Bu sokaklara tükürenlerin, tükürükleri üzerine bu tozu dökeler ki, yevmiye 20’şer akçe alsınlar.

Ayrıca 10 cerrah, 10 tabib ve 3 de yara sarıcı tâyin ettim. Bunlar ayın belli günlerinde İstanbul’a çıkarak istisnasız her kapıyı vuralar ve o evde hasta olup olmadığını soralar; var ise tedavisini yapsınlar, tedavisi evde mümkün değilse kendilerinden hiçbir karşılık beklemeksizin Dâru’l-Aceze’ye kaldırarak orada tedavi etsinler.

Gıda kıtlığı ortaya çıkarsa bırakmış olduğum 100 silâh ile vahşî hayvanların yurta veya yavruya olmadığı sıralarda avlanarak hastalarımızı gıdâsız bırakmayalar.

Ayrıca külliyeimdeki imarethanede şehitlerin aileleri ve İstanbul şehrinin fakirleri yemek yiyeler! Ancak yemek yemeye veya almaya bizâtihi kendileri gelmeyip yemekleri havanın loş bir karanlığında ve kimse görmeden kapalı kaplar içerisinde evlerine götürüle!..”

DÜŞÜNELİM

Yukarıdaki metinde Fatih Sultan Mehmed’in vakfiyesinden vakıfların sosyal hayatta çeşitli alanlarda hizmet verdiği görülmektedir. Bu durum Osmanlı Devleti’nde sosyal devlet anlayışını nasıl etkilemiş olabilir?

NELER ÖĞRENDİK?

Osmanlı Devleti İstanbul'un alınmasından sonra burada yaşayan gayrimüslimlere karşı anlayışla yaklaşmıştır. İstanbul'da kalmalarına müsaade edildiği gibi kendileri için mahalleler kurabilmelerine izin verilmiştir. Fatih Sultan Mehmed'den itibaren Osmanlı Devleti gayrimüslimleri millet sistemi içinde değerlendirmiştir. İslam düşüncesinde ümmet anlayışı bütün Müslümanları kapsayan bir kavram olarak görülmektedir. Osmanlı düşünce geleneklerinde millet kavramı ise daha geniş bir grubu kapsamaktadır. Osmanlı Devleti farklı dinî ve kültürel kimliklere sahip toplum kesimlerini millet sistemi sayesinde idare etmiştir.

Osmanlı Devleti fethettiği yerleşim yerlerini İslam kültürünün etkisiyle yönetmiştir. Gayrimüslimler Osmanlı Devleti'nin toplum yapısı içinde yaşamışlardır. Gayrimüslimler Osmanlı Devleti tarafından hoşgörü anlayışı içinde yönetilmiştir. Gayrimüslimler kendi mahallelerinde yaşama imkânına sahip olmuşlar, kendilerine özgü kanunlar düzenlenmiştir. Osmanlı şehir ve mahallelerinde çok kültürlü bir sosyal hayat bulunmaktadır. Osmanlılar belirli yerlerde muayyen zamanlarda panayırılar düzenlemiştir. Şenlikler eğlence biçiminde gerçekleşmiştir. Osmanlı padişahlarının tahatta çıkışlarında, sünnet ve düğün törenlerinde şenlikler düzenlenmiştir. Dinî törenler insanların bir arada bulunmalarını sağlamıştır. Mevlid, sürre-i hümayun gibi törenler dinî olarak yapılmış törenlerdir. Osmanlı mutfak kültüründe Osmanlı'ya özgü yiyecek ve içecekler hazırlanmıştır. Et, yemeklerin vazgeçilmezidir. Özellikle koyun eti tercih edilmektedir. İçecekler arasında şerbetler önemlidir.

Osmanlı Devleti'nde toprak mirî, mülk ve vakıf toprakları olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Mirî topraklar devlete ait olup işletim hakkı tebaaya verilmiştir. Mülk topraklar şahısların özel mülkiyetidir. Vakıf topraklar ise vakıfların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tahsis edilmiş topraklardır. Topraklar üzerinde uygulanan politika ile zirai üretimin sürdürülmesine özen gösterilmiştir.

Osmanlı ekonomisinde ticaret önemli bir yere sahiptir. Ticari faaliyetler esnasında Lonca Teşkilatı ile narh sisteminin uygulanması ekonomiyi düzenlemektedir. Loncalar aynı zamanda toplumsal hayat ve mesleki eğitimi de düzenlemektedir. Ticaret mekânları arasında liman, kervansaray, pazar yeri, bedesten ve kapan yer almaktadır.

Osmanlı Devleti tebaanın ihtiyacı olan imar faaliyetlerinin vakıflar aracılığıyla yapılmasını sağlamıştır. Sosyal hayatta vakıflar çeşitli faaliyet alanlarına sahiptir.

3. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimler ile Müslümanlar bir arada tutmak için uyguladığı sistemdir?
A) Tımar sistemi
B) Ümmet sistemi
C) Vakıf sistemi
D) Millet sistemi
2. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimler ile Müslümanlar arasındaki temel ayrımdır?
A) Adalet
B) Askerlik
C) Din
D) Hukuk
3. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı şehir ve mahalle kültüründe görülen çok kültürlü sosyal hayatta dinî törenlerden biri olarak gösterilebilir?
A) Sürre-i Hümayun
B) Divân-ı Hümayun
C) Gulâm sistemi
D) Ümmet sistemi
4. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Klasik dönemde okuma evi olarak faaliyet gösteren mekândır?
A) Kahvehane
B) Kıraathane
C) Bozahane
D) Çifhane
5. Osmanlı Devleti'nde toprak yapısı mirî, mülk ve vakıf topraklar olarak üçe ayrılmaktadır. Aşağıdakilerden hangisi mirî toprakların özellikleri arasında yer almaktadır?
A) Mülkiyeti şahıslara ait topraklardır.
B) Öşür vergisi alınmaktadır.
C) Mülkiyeti devlete ait topraklardır.
D) Tımar sistemine uygun olmayan topraklardır.
6. Aşağıdakilerden hangisi mirî topraklar içerisinde yer alan ve gelirleri devlet hazinesine aktarılan toprak türüdür?
A) Mukataa
B) Paşmaklık
C) Yurtluk
D) Vakıf

7. Osmanlı Devleti'nde Lonca Teşkilatı ekonomik sistem ve toplum yapısı açısından önemli bir müessesedir.

Buna göre Lonca Teşkilatı ile ilgili olarak;

- I. Esnaflar tarafından kurulmuş bir teşkilattır.
- II. Fiyat ve kalite kontrol yapılmasını sağlamıştır.
- III. Ehl-i hibre tarafından yönetilmiştir.

Durumlarından hangileri söylenebilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) II ve III

8. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı ekonomik sistemi içinde yer alan ticaret mekânlarından biri olarak gösterilemez?

- A) Liman
- B) Bedesten
- C) Kapan
- D) Karum

9. Aşağıdakilerden hangisi Vakıf Sistemi'nin Osmanlı Devleti'ne faydalarından biri olarak gösterilemez?

- A) Medeniyetin gelişmesini sağlamıştır.
- B) Tımar sistemi ile asker yetiştirmiştir.
- C) Fethedilen yerlere Türk kültürü taşınmıştır.
- D) Tüccarların güvenli seyahat etmelerini sağlamıştır.

10. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı'da vakıfların faaliyet alanlarından biri olarak gösterilemez?

- A) Devlet görevlilerini tayin etmek
- B) Cami ve mescitlerin inşa edilmesini sağlamak
- C) Hayır kurumlarının masraflarını karşılamak
- D) Öğrenciler için yurt yapılmasını sağlamak

SÖZLÜK

A

alim: Bilen.

ayin: Dinî tören, ritüel.

ayrıcılık: Başkalarından ayrı ve üstün tutulma durumu, imtiyaz.

B

bozgun: Bir toplulukta karşılıklı güvenin bozulması ile beliren karışıklık.

bürokratik: Kamu yönetimi ile ilgili.

C

Ç

camî: Müslümanların ibadet etmek için toplandıkları yer.

cevaz: İzin, müsaade.

çırak: Zanaat öğrenmek için bir ustanın yanında çalışan kimse.

D

darüşşifa: Sağlık yurdu.

derebeylik: Derebeyi olma durumu.

despotluk: Despot olma durumu, istibdat, despotizm.

E

egemenlik: Milletın ve onun tüzel kişiliğı olan devletin yetkilerinin hepsi, hükümlanlık hâkimiyet.

ehil: Bir işte yetkili olan, bir işi yapan, erbap.

eyalet: Osmanlı Devleti'nde en büyük sivil veya askerî yönetim bölgesi.

F

ferace: Kadınların sokakta giydikleri, mantoya benzer, arkası bol, yakasız, çoğı kez eteklere kadar uzayan üst giysisi.

fikriyat: Düşünceler.

fütuhât: Zaferler, fetihler.

H

hanedan: Hükümdar devlet büyüğü vb. bir kişiye dayanan soy, büyük aile.

hat: Yazı, çizgi.

heyet: Kurul.

himaye: Koruma, gözetme, esirgeme, koruyuculuk, gözetim.

hiyerarşi: Aşama sırası.

hutbe: Cuma ve bayram namazlarında minberde okunan dua ve verilen öğüt.

hücum: Saldırı.

İ

imaret: İmarethane.

imtiyaz: Başkalarına tanınmayan özel, kişisel hak ve şart, ayrıcalık.

iskele: Deniz taşıtlarının yanaştığı, çoğu tahta ve betondan yapılmış, denize doğru uzanan yer.

istimâlet: Gönül Alma.

ittifak: Anlaşma, uyuşma, bağlaşma.

K

kalfa: Aşaması çırakla usta arasında bulunan zanaatçı.

kapitülasyon: Bir ülkede yurttaşların zararına olarak yabancılara verilen ayrıcalık hakları.

keşif: Var olduğu bilinmeyen bir şeyin ortaya çıkarılması.

kızak: Tersanelerde üzerinde gemi yapılan, onarılan veya gemiyi suya indirip sudan çıkarmaya yarayan ızgara.

kilise: Hristiyanların ibadet etmek için toplandıkları yer.

krallık: Kral olma durumu, kraliyet.

kuşatma: Bir ülkenin veya bir yerin dış dünya ile olan her türlü bağlantısını kuvvet kullanarak kesme, abluka, ihata, muhasara.

L

liyakat: Bir kimsenin, kendisine iş verilmeye uygunluk, yaraşırılık durumu.

M

mahya: Ramazan gecelerinde, camilerde iki minare arasına gerilen ipler üzerine kandil veya elektrik ampulleriyle yazılan yazı veya yapılan resim.

manastır: Bazı kesin kurallara bağlı rahip veya rahibelerin dünya ile ilgilerini kesecek yaşadıkları yapı, keşişhane.

medrese: İslam ülkelerinde, genellikle İslam dini kurallarına uygun bilimlerin okutulduğu yer.

mescit: Genellikle minaresiz, küçük cami.

meskûn: Yurt edinilmiş yer.

meşruiyet: Meşruluk.

minyatür: Çoğunlukla eski yazma kitaplarda görülen, ı ışık, gölge ve hacim duygusu yansıtılmayan küçük, renkli resim sanatı.

muhasara: Kuşatma.

musiki: Müzik, kulağa hoş gelen sesler dizisi.

mükellef: Yükümlü, eksiksiz, özenli bir biçimde yapılmış.

P R

payitaht: Başşehir, başkent.

peçe: Kadınların sokakta yüzlerine örttükleri ince siyah örtü.

piyade: Yaya olarak savaşan askerlerin oluşturduğu sınıf.

protokol: Bir toplantı, oturum, soruşturma sonunda imzalanan belge.

reform: Düzeltme.

S Ş

saray: Hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu büyük yapı.

sarık: Kavuk, fes gibi bazı başlıkların üzerine sarılan tülbent, şal.

sırt: Dağların veya tepelerin üst bölümü.

sömürge: Bir devletin kendi ülkesinin sınırları dışında egemenlik kurarak yönettiği ekonomik veya siyasal çıkarlar sağladığı ülke, sömürülen ülke, müstemleke, koloni.

stratejik: Önemli.

şato: Avrupa'da soylu kimselerin oturduğu, çevresi hendek, sur ve kulelerle çevrili konak.

T

tahrir: Yazma, kitabet, kompozisyon.

tellal: Herhangi bir şeyi, olayı veya bir şeyin satılacağını halka duyurmak için çarşıda, pazarda yüksek sesle bağırarak kimse, çağırmaç.

teşrifat: Resmî günlerde ve toplantılarda devlet büyüklerinin makam ve mevki sıralarına göre kabulü.

töre: Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü, âdet.

U Ü V

usta: Bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına yapabilen kimse.

üs: Bir askerî harekâta birliklerin gereksinim duyduğu her türlü gercin toplandığı, dağıtıldığı bölge.

veraset: Mirasta hak sahibi olma.

vergi: Kamu hizmetlerine harcanmak için hükûmetin, yerel yönetimlerin yasalara göre doğrudan doğruya veya bazı malların fiyatlarının üstüne koyarak dolaylı yoldan herkesten topladığı para.

Y Z

yamak: Bir işte yardımcı olarak çalışan erkek.

yaşmak: Kadınların ferace ile birlikte kullandıkları, gözleri açıkta bırakan, ince yüz örtüsü.

yükümlülük: Yapılması zorunlu olan iş veya bir işi yapma zorunluluğu, yükümlülük, yüküm, mükellefiyet, mecburluk, mecburiyet.

zimmi: İslam devleti tebaasında olan ve haraç veren Hristiyanlar, Yahudiler.

KAYNAKÇA

- İnalçık, Halil, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, Çeviren: Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı, “Fatih”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 338-354.
- Baltacı, Cahit, “Osmanlı Devleti’nde Eğitim ve Öğretim”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 446-462.
- Bayır, Önder, “Çağ Açıkan Fetih İçin Yapılan Hazırlıklar”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 322-337.
- Doğan, İlyas, “Osmanlı Toplumsal Yapısı ve Sivil Toplum”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 292-314.
- Ekinci, Mustafa, “Yavuz Sultan Selim Dönemi’nde Osmanlı-Safevi İlişkileri”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 446-458.
- Emecen, Feridun, “Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 501-520.
- Ercan, Yavuz, “Yavuz Sultan Selim Dönemi”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 421-445.
- Gürtuna, Sevgi, “Klasik Dönemde Osmanlı Kadınının Giyim Tarzı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 909-920.
- Karpuz, Emine, “Anadolu Mutfaklarında Kullanılan Bakır Kaplar ve Osmanlı Dönemi Örnekleri”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 425-432.
- Ökten, Sadettin-Can, Aynur, “Fetih’ten Günümüze İstanbul Kent Mekânının Oluşumu”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 540-567.
- Eroğlu, Haldun, “Klasik Dönem Osmanlı Şehzadelik Kurumuna Dair Bazı Görüşler”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 855-859.
- Gögebakan, Gökür, “Doğu Anadolu’nun Osmanlı Hakimiyetine Girişi”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 459-469.
- Gökbilgin, Tayyip, “Süleyman I”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 521-554.

- Gündüz, Ahmet, “İstanbul’un Osmanlılar Tarafından Fethi, Türk-İslam ve Avrupa Açısından Önemi”, **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt: 5, Sayı: 17, Bahar 2008, s. 51-66.
- Karadeniz, Hasan Basri, “Osmanlı Devleti’nin Beylikleri İlhak Siyaseti ve Dulkadirli Beyliği’nin İlhakı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 486-498.
- Kavas, Ahmet, “Afrika’da Türklerin Hakimiyeti ve Kurdukları Devletler”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 575-588.
- Koprıman, Kazım Yaşar, “Osmanlı-Memlûk Münasebetleri”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 470-485.
- OFLAZ, Mustafa “Osmanlı Dirlik Sistemi”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 695-708.
- Ortaylı, İlber, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 216-220.
- Öztürk, Temel, “Osmanlılarda Narh Sistemi”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 861-871.
- Savaş, Ali İbrahim, “Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 555-566.
- Yediyıldız, Bahaeddin, “Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 183-215.
- YILDIZ, Cengiz, “Türk Kültür Tarihinde Kahve ve Kahvehane”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 635-639.
- Yıldız, M. Cengiz, “Türk Kültür Tarihinde Kahve ve Kahvehane”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 635-639.
- Orhonlu, Cengiz, “Şehir Mimarları”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 528-539.
- Kurtaran, Uğur, “XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri”, **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl 7, Sayı XVII, 2014, s. 393-419.

GÖRSEL KAYNAKÇA

- 10 Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'a Girişi <http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/istanbulun-fethi/> erişim tarihi: 14.07.2018
- 15 Rumeli Hisarı www.123rf.com erişim tarihi: 15.05.2018
- 16 İstanbul'un Fethi'nde kullanılan toplar www.123rf.com erişim tarihi: 16.05.2018
- 17 Fatih'in İstanbul'u Fethi <http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/istanbulun-fethi/> erişim tarihi: 17.05.2018
- 18 Gemilerin karadan yürütülmesi <http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/istanbulun-fethi/> erişim tarihi: 18.05.2018
- 19 Amasra'dan bugünkü görünüş <http://www.amasra.gov.tr/> erişim tarihi: 20.05.2018
- 24 Çaldıran Muharebesi <https://www.sondevir.com/arsiv/caldiran-meydan-savasi-yapildi-h89318.html> erişim tarihi: 22.05.2018
- 30 Kanuni Sultan Süleyman'ın Zigetvar'daki Anıtı http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_tarafinda_yenilenen_turk_macar_dostluk_parki_acildi-24755 erişim tarihi: 25.05.2018
- 34 Preveze Deniz Zaferi <http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/osmanli-donemi-tablolar/> erişim tarihi: 27.05.2018
- 35 İnebahtı Deniz Zaferi <http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/osmanli-donemi-tablolar/> erişim tarihi: 27.05.2018
- 43 Hint Deniz Seferleri <https://www.tozlumikrofon.com/hint-deniz-seferleri-nedenleri-basarisizligin-nedenleri-sonuclari-ve-sefere-katilan-osmanli-denizcileri/> erişim tarihi: 28.05.2018
- 48 Kapak görseli Görsel tasarımcı tarafından hazırlanmıştır.
- 50 Topkapı Sarayı <http://www.topkapisarayi.gov.tr/tr> erişim tarihi: 29.05.2018
- 51 Osmanlı'da Enderun <http://gizlenentarihimiz.blogspot.com/2009/11/on-soruda-osmanlida-sehzadelik.html> erişim tarihi: 29.05.2018
- 51 Harem Topkapı Sarayı <http://www.topkapisarayi.gov.tr/tr> erişim tarihi: 29.05.2018
- 52 Kubbealtı Topkapı Sarayı <http://www.topkapisarayi.gov.tr/tr> erişim tarihi: 29.05.2018
- 56 Adalet Kulesi Topkapı Sarayı <http://www.topkapisarayi.gov.tr/tr> erişim tarihi: 29.05.2018
- 57 Osmanlı'da Şehzade Eğitimi <https://www.dersimiz.com/bilgibankasi/SEHZADE-NEDIR-HAKKINDA-BILGI-427.html> erişim tarihi: 30.05.2018
- 62 Kapak görseli Görsel tasarımcı tarafından hazırlanmıştır.
- 65 Osmanlı Millet Sistemi <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/> 03.08.2018
- 67 Osmanlı'da törenlerin yapıldığı Babüssade <http://www.topkapisarayi.gov.tr/tr> erişim tarihi: 29.05.2018
- 68 Osmanlı yemek kültürü <http://www.esraf.com.tr/osmanlida-sofra-adabi/> erişim tarihi: 30.05.2018
- 68 Osmanlı'da kahvehane <http://www.ozelburoistihbarat.com/Content/images/archieve/tarih-bir-osmanli-kahvehanesinin-portresi-ffebde9a-782b-4682-858b-7ce6e8631797.pdf> erişim tarihi: 03.06.2018
- 70 Osmanlı erkek kıyafetleri Görsel tasarımcı tarafından hazırlanmıştır.

- 70 Osmanlı kadın kıyafetleri Gravürlerde Yaşayan Osmanlı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınlarından alınmıştır.
- 73 Osmanlı toprak sistemi Görsel tasarımcı tarafından hazırlanmıştır.
- 74 Osmanlı'da ticaret <https://haber.org/osmanlida-parali-askerlik-6421/osmanlida-ticaret> erişim tarihi: 04.06.2018
- 77 İstanbul Limanı'ndan bir görünüş www.123rf.com erişim tarihi: 06. 06. 2018
- 77 Öküz Mehmetpaşa Kervansarayı Kuşadası <http://www.aydinkulturturizm.gov.tr/TR,64461/okuz-mehmet-pasa-kervansarayi.html> erişim tarihi: 07. 06. 2018
- 77 Osmanlı'da pazar yeri <https://akademikperspektif.com/osmanli-pazar-yeri-seyyar-saticilar/> erişim tarihi: 07. 06. 2018
- 78 Osmanlı'da Bedesten Ressam Şevket Dağ Kapalıçarşı tablosu.
- 78 Bursa Kapan Han <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekyer/kapan-han> erişim tarihi: 08. 06. 2018
- 79 Osmanlı'da Vakıf <http://www.islamveihsan.com/osmanlida-kurulan-vakiflarin-sayisi.html> erişim tarihi: 09. 06. 2018

CEVAP ANAHTARI

1. ÜNİTE

1. D
2. A
3. B
4. D
5. C
6. B
7. C
8. D
9. A
10. D

2. ÜNİTE

1. D
2. B
3. A
4. C
5. B
6. C
7. A
8. C
9. A
10. C

3. ÜNİTE

1. D
2. C
3. A
4. B
5. C
6. A
7. C
8. D
9. B
10. A

TÜRKİYE HARİTASI

TÜRKİYE DÜNYASI HARİTASI

İŞARETLER

- DEVLET SINIRI
- BAĞIMSIZ TÜRK DEVLETLERİ
- ÖZERK CUMHURİYETLER

BAĞIMSIZ DEVLETLER

- AZERBAIJAN
- KAZAKISTAN
- KIRGIZISTAN
- KÜZAY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
- ÖZBEKİSTAN
- TÜRKİYE
- TÜRKMENİSTAN

ÖZERK CUMHURİYETLER

- ALTAY Ö.C.
- BAŞKORTOSTAN Ö.C.
- ÇUVAŞ Ö.C.
- DAGISTAN Ö.C.
- HAKASYA Ö.C.
- KABARDİN - BALKAR ÖZERK CUMHURİYETİ
- SİNGAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
- TATARİSTAN ÖZERK CUMHURİYETİ
- SAHA (YAKUTİSTAN) MUHTAR C.

ÖZERK CUMHURİYETLER

- Ö.C. Cumhuriyet
- N.O.C. (Az.)
- KTC.